Жорж Сіменон

ЗАМАХ НА БРОДЯГУ

1

Коли, проминувши набережну Орфевр, вони повернули до моста Марі, Мегре на якусь мить сповільнив крок, так, що інспектор Ляпуент навіть не помітив цього. Звичайно він не міг здогадатися, що ці кілька секунд комісар заздрісно думав саме про нього і про той уже далекий час, коли йому також було двадцять п'ять.

Комісар зітхнув, відчувши на душі якийсь невиразний смуток, геть недоречний цього погожого ранку. Авжеж, багато що змінилося відтоді в Парижі, але чи не стояв такий самий погожий ранок, чи не так само пахло це свіже повітря, чи не так само по-святковому світило сонце, коли новоспечений інспектор карного розшуку Мегре з ранку до ночі чалапав гомінкими вулицями цього невсипучого міста. Тоді він служив у відділі охорони вуличного порядку.

Було двадцять п'яте березня, але стояв перший по-справжньому весняний день. Вночі по небу з гуркотом; прокотилася гроза; вона немов змила набридлу вже хмарну завісу і зарядила повітря свіжістю. Вперше цього року; Мегре залишив пальто в кабінеті управління і тепер часі од часу щулився від подиху прохолодного вітерця, який раз у раз задирав поли його розстебнутого піджака.

Він так поринув думкою у минуле, що, сам того не усвідомлюючи, поступово змінив ходу і пішов далі тим неквапливим, але й не надто повільним кроком, що колись був звичайний для нього.

Дивлячись на комісара, важко було визначити, хто це: роззява, що не проминає жодної події на вулиці, чи заклопотана чимось людина, котра зосереджено прямує до своєї мети.

Він ішов, склавши руки за спиною, і пожадливо вбирав поглядом ті незчисленні вуличні сценки, на які ще вчора не звернув би уваги. Останнім часом комісар не часто дозволяв собі розкіш ходити пішки. Але сьогодні маршрут був надто короткий, щоб брати, як звичайно, котрусь із машин, що чорними рядами вишикувалися на подвір'ї управління.

На площі перед собором Паризької богоматері, оточений ледачою зграєю розгодованих голубів, самотньо жовтів великий автобус із Кельна… Цього року, як завжди, туристський сезон у Парижі відкривали німці.

Комісар та інспектор мовчки проминули міст і спустилися залізними сходами на острів Сен-Луї. В одному із вікон, немов на картині, одягнута в строге, як уніформа, плаття, з мереживним чепчиком на голові, стояла молоденька покоївка, схожа на статистку із старої п'єси. Трохи далі хлопець-м'ясник, теж в уніформі, тягнув вулицею візок із м'ясом. З будинку навпроти вигулькнув одягнутий в уніформу поштар…

А над ними, на чистому блакитному тлі, ніжно зеленіли свіжі смарагдові бруньки. Цього ранку вони вперше побачили світ.

— А повінь і досі триває, — порушив мовчанку Ляпуент.

Справді, вода в Сені й досі стояла високо. За останній місяць не було жодного дня, коли б не йшов дощ. Майже щовечора по телевізору показували затоплені міста й села, де вода вирувала на вулицях. Жовті води Сени несли звідкілясь всілякі уламки, старі ящики, гілля дерев.

Обидва спокійним кроком перейшли набережну Бурбонів і піднялися на міст Марі. Незважаючи на повінь, у порту Селестен не припинялось

життя. Над великою брудно-сірою баржею "Пуату" з трикутною емблемою "Компані женераль" на носі із скреготом кружляв потужний кран, раз по раз занурюючи свій ківш у жовтий пісок. Трохи ближче, майже під самим мостом, виднілася інша чистіша, навіть чепурна самохідна баржа, над кормою якої мляво колихався строкатий бельгійський прапорець. На палубі, коло сніжно-білої рубки, висіла колиска, в якій лежала сповита дитина. Поряд стояв велетенський на зріст білявий чоловік і пильно дивився в бік набережної, неначе на щось чекаючи.

На чорному борту баржі золотими літерами було написано "Зварте Зваан". Ні Мегре, ні Ляпуент не розуміли, що означала ця фламандська назва.

Вони вже зійшли на набережну і почали спускатися до порту, коли їх перегнала машина. Із неї, клацнувши дверцями, вийшло троє чоловіків у темних плащах. Мегре глянув на годинника — було за дві хвилини десята.

— Поглянь! Прибули водночас…

Ці троє теж були з Палацу правосуддя, але з другої, соліднішої його половини, одведеної для судочинства. Помічник генерального прокурора Паррен, судовий слідчий Дансіже та старий секретар, — Мегре ніколи не міг пригадати його прізвища, хоча зустрічався з ним принаймні всоте.

Перехожі, заклопотані своїми справами, діти, що гралися на тротуарі, і не здогадувалися, що на їхніх очах відбувається виїзд прокуратури на місце злочину. Такого сонячного ранку навіть похмура врочистість судочинців не могла нікого збентежити.

Помічник машинально простяг комісарові золотий портсигар. Той мовчки показав на люльку.

— Пробачте, комісаре. Я забув…

Він був високий, стрункий, елегантний — зовсім у дусі прокуратури. Поруч з ним маленький, гладкий, абияк одягнутий Дансіже здавався простим крамарем. Слідчі бувають різні. Чому ж такі однакові прокурори з їх поважністю, самозакоханістю, а нерідко й пихою?

— Ну, панове, ходімо…

Нерівною бруківкою вони зійшли до води і зупинилися перед чепурною баржею.

— Ось ця?

Мегре знав про це не більше за нього. Коротке повідомлення ранкової газети про незвичайну нічну пригоду і телефонний дзвінок із прокуратури. "Будь ласка, приїздіть…"

Він охоче погодився. Приємно було знову опинитися у звичній атмосфері, в добре знайомому товаристві. Вп'ятьох вони попростували до самохідної баржі, з якої на берег було перекинуто дошку. Білявий велетень рушив їм назустріч.

— Дайте руку, — звернувся він до помічника прокурора: той ішов перший. — Так воно буде безпечніше, вірно я кажу?

Він говорив із сильним фламандським акцентом. Чіткі риси обличчя, блакитно-сірі очі, довгі руки, манера рухатись — все нагадувало в ньому тих гонщиків-велосипедистів після пробігу, коли вже дають інтерв'ю для преси.

Від скреготу лебідки лящало в вухах.

— Ваше ім'я ван Хутте? — запитав комісар, кинувши погляд на клаптик паперу.

— Так, месьє... Йєф ван Хутте...

— Це ваша баржа?

— Звичайно... Чия ж іще?

Із рубки пахло чимось смачним. Біля трапу, вистеленого квітчастим лінолеумом, поралася молода жінка. Метре показав на колиску.

— Ваш синок?

— Не синок, а дочка, месьє... Йоланта. Так звуть мою сестру, вона її хрестила...

Помічник прокурора теж вирішив втрутитися.

— Розкажіть, що тут сталося, — мовив він, зробивши знак секретареві. Той слухняно розкрив блокнот.

— Ну, ми витягли його з води... Удвох з отим он хлопцем.

Він показав пальцем на сіру баржу, з борту якої, зігнувшись над кермом, на них уважно дивився якийсь чолов'яга, немов чекаючи своєї черги.

Посеред річки, розтинаючи повітря короткими свистками сирени, повільно пропливав буксирний катер, тягнучи за собою чотири баржі. Коли вони порівнялися з баржею "Зварте Зваан", Йєф ван Хутте привітав кожну з них змахом руки.

— Ви вже давно знайомі з потерпілим?

— Зроду його не бачив…

— А як давно ви тут стоїте?

— З минулого вечора… Ми йдемо з Жемона до Руана, веземо шифер. Я. хотів був завидна пройти Париж і заночувати біля Сюренського шлюзу, як раптом закапризував мотор… Зрозуміло, що ми не дуже любимо ночувати в Парижі…

Мегре помітив оддалік під мостом кількох бродяг і серед них дуже гладку жінку — йому здалося, що він її вже десь зустрічав.

— Як це сталося? Він хотів утопитися?

— Думаю, що ні, месьє… Коли б так, то що б тоді тут робили ті двоє?

— Це було о котрій годині? Де були ви? Розкажіть детальніше про все, що відбувалося минулого вечора. Ви пришвартувалися сюди пізно, коли вже темніло?

— Саме так.

— Ви помітили під мостом бродягу?

— Та хіба ж приглядаєшся… Вони там завжди є.

— Так… А що ви робили потім?

— Ми почали вечеряти. Хуберт, Аннеке і я…

— Хто такий Хуберт?

— Мій брат. Ми працюємо разом. Аннеке — це моя жінка. Взагалі її звуть Анна, але ми називаємо її…

— Далі…

— Далі мій брат прибрався і пішов на танці. Такі літа. Вірно я кажу?

— Скільки ж йому?

— Двадцять два.

— Він зараз тут?

— Ні, він подався до міста, за харчами. Незабаром буде.

— Що ви робили після вечері?

— Заходився коло двигуна і одразу помітив, що витікає масло… А я хотів відчалити на світанку, от і довелося лагодити…

Фламандець по черзі недовірливо оглядав кожного з них, як людина, що не звикла мати справу з правосуддям.

— І коли ви скінчили?

— Лише сьогодні вранці. Вчора я не встиг.

— Де ви були, коли почули крики?

Йєф почухав потилицю, дивлячись просто перед себе на простору, надраєну до блиску палубу.

— Спочатку я піднявся сюди покурити і поглянути, чи спить Аннеке.

— О котрій годині?

— Десь коло десятої…. Точно не скажу…

— Вона спала?

— Так, месьє… Мала теж спала… Інколи вона плаче цілу ніч. У неї ріжуться зубки…

— Потім ви повернулися до двигуна?

— Саме так.

— У рубці горіло світло?

— Ні, месьє… Аннеке спала.

— На палубі теж було темно?

— Певна річ.

— Далі.

— Далі… Я не знаю, скільки минуло часу, як я почув звук мотора… Неначе десь поряд загальмувала машина.

— Ви не поцікавилися, хто то був?

— Ні, месьє… Чого б це я мав цікавитися?

— Гаразд, далі…

— Трохи згодом чую — шубовсть!

— Так немовби хтось упав у воду?

— Еге ж…

— Ясно.

— Я поставив драбину і висунув голову з люка…

— І що ви побачили?

— Двох чоловіків, вони бігли до машини…

— Отже, там стояла машина?

— Так, месьє, червона машина марки "Пежо чотириста три".

— Як ви розгледіли? Адже було темно.

— Там над муром на набережній якраз стоїть ліхтар.

— Який вони мали вигляд?

— Менший, кремезний, був у світлому плащі та в капелюсі…

— А другий?

— Того я не встиг як слід роздивитися… Він одразу поліз у машину і завів мотор…

— Ви не запам'ятали номерний знак?

— Який знак?

— Ну, номер на табличці?

— Ні… Знаю тільки, що там було дві дев'ятки, а в кінці сімдесят п'ять…

— Коли ви почули крики?

— Як тільки машина рушила з місця.

— Інакше кажучи, минув якийсь час, перш ніж той, кого кинули в воду, почав кричати? Бо ви б почули його крики раніше?

— Думаю, що так… Уночі тихше, ніж вдень.

— Котра була година?

— За північ…

— Ви не помітили нікого на мосту?

— Я туди не дивився…

На набережній вже зібрався гурт перехожих, які з цікавістю стежили за тим, що відбувалося на баржі. Мегре здалося, що бродяги з-під мосту теж підійшли ближче. Скрегіт лебідки не вщухав ні на мить. Від порту одна за одною від'їздили наповнені піском вантажні машини. Інші слухняно чекали своєї черги.

— Він голосно кричав?

— Еге ж, месьє…

— А що він кричав — гукав на поміч?

— Просто кричав… Потім замовк… А потім…

— Що ж ви зробили?

— Я скочив у шлюпку і одв'язав її…

— Ви бачили потопаючого?

— Ні, месьє… Зразу я його не побачив… Але мій сусіда з "Пуату" теж, мабуть, почув його крик, бо вибіг на палубу й намагався підчепити щось багром…

— Далі…

Фламандець намагався висловлюватися якнайзрозуміліше, та це давалось йому нелегко: бідолаха аж упрів з натуги.

— І кричав: "Он він! Он він!"

— Хто кричав?

— Хазяїн "Пуату".

— І ви його побачили?

— То бачив, то знов не бачив…

— Бо він занурювався в воду?

— Так, месьє… Його несла течія…

— Вашу шлюпку теж?

— Еге ж… Потім у неї скочив і мій сусіда.

— Хазяїн "Пуату"?

Йєф зітхнув: що за недотепи ці поліцаї. Для нього все було дуже просто, і, очевидно, він уже не вперше переживав подібні пригоди.

— Отже, удвох ви його й витягли?

— Так…

— В якому він був стані?

— При своїх… Очі в нього були розплющені. В шлюпці його занудило.

— Він нічого не сказав?

— Ні, месьє.

— Вам не здалося, що він злякався?

— Ні, месьє.

— Ну, все-таки, який в нього був вигляд?

Йєф навіть осміхнувся.

— Ніякий… Він не рухався, а з рота текла вода.

— Очі були весь час розплющені?

— Так, месьє. Я вже був подумав, що він мертвий.

— І тоді ви покликали на поміч?

— Ні, месьє. Покликав не я.

— Ваш сусіда з "Пуату"?

— Ні. Нас хтось гукнув з мосту.

— Отже, на мосту Марі хтось був?

— Мабуть, випадковий перехожий. Він запитав, чи не втопився хто. Я сказав, так. Тоді він гукнув, що йде дзвонити в поліцію.

— Він так і зробив?

— Еге ж… Незабаром приїхали два поліцаї. На велосипедах.

— Тоді вже дощило?

— Ні… Задощило й загриміло тоді, коли його вже винесли на палубу.

— Вашої баржі?

— Еге ж…

— Ваша дружина прокинулася?

— Так… Коли шлюпка повернулася, в рубці вже горіло і світло. Аннеке в пальті стояла на палубі.

— Коли ви помітили кров?

— Коли він лежав біля керма. Вона текла із щілини в голові.

— Із щілини?

— Ну, із дірки… Не знаю, як це у вас називається.

— І саме тоді прибули поліцаї?

— Саме тоді…

— А перехожий, що їх повідомив?

— Я його більше не бачив.

— Ви не знаєте, хто це був?

— Ні, месьє.

Цього сліпучого сонячного ранку важко було уявити собі в усіх подробицях оту похмуру нічну картину, про яку так старанно і так повільно розповідав Йєф ван Хутте, немов перекладаючи кожне слово з фламандської на французьку.

— Звичайно, вам відомо, що бродягу спочатку вдарили по голові, а потім кинули у воду?

— Так сказав лікар… Один із поліцаїв привів лікаря. Потім приїхала швидка допомога. Коли його віднесли, мені ще довелося мити палубу. Там була ціла калюжа крові…

— Як, на вашу думку, все це сталося?

— Не знаю, месьє…

— Ви сказали поліцаям, що…

— Сказав, що думав, ясна річ.

— Що ж ви їм сказали?

— Цей добродій, певно, спав під мостом…

— Але ж раніше ви його не бачили?

— Не знаю… Під мостами завжди хтось спить.

— Гаразд…. Отже, машина з'їхала до самої води?

— Червона машина. Я певний цього…

— Вона зупинилася недалеко од вашої баржі?

Йєф кивнув і показав рукою на берег.

— І весь час працював мотор?

Фламандець заперечливо хитнув головою.

— Ні. Вони вимкнули мотор, як тільки приїхали.

— Отже, ви чули їхні кроки?

— Еге ж, месьє.

— Кроки двох людей?

— Я побачив двох чоловіків, вони повертались до машини…

— А коли вони йшли до мосту, ви їх не бачили?

— Я порався з двигуном…

— Отже, ви гадаєте, що ці двоє, із яких один був у світлому плащі, оглушили сонного бродягу ударом по голові і потім кинули його в Сену?

— Не знаю… Коли я вийшов на палубу, він уже був у воді.

— В медичному висновку говориться, що потерпілий не міг так поранити голову, коли падав у воду… Навіть коли б він випадково стукнувся головою об камінь.

Ван Хутте байдуже знизав плечима, немов хотів сказати, що це його аж ніяк не обходить.

— Ми б іще хотіли допитати вашу дружину.

— Будь ласка, поговоріть і з нею… Тільки вона вас не зрозуміє. Аннеке не вміє по-французьки.

Помічник прокурора глянув на комісара: мовляв, чи не хоче той щось запитати. Мегре похитав головою. Якщо в нього й виникли запитання, він поставить їх пізніше, коли тут не буде цих панів із прокуратури.

— Коли нам дозволять плисти далі? — запитав фламандець.

— Одразу, як тільки підпишете свої свідчення і повідомите нас, куди пливете.

— До Руана.

— І де зупинятиметеся по дорозі? Щоб ми знали, де вас шукати. Мій секретар зустрінеться з вами пізніше.

— Коли саме?

— Десь після обіду.

Відповідь явно не вдовольнила Йєфа ван Хутте.

— До речі, о котрій годині повернувся ваш брат?

— Як тільки від'їхала санітарна машина.

— Дякую вам...

Йєф ван Хутте знову допоміг помічникові прокурора пройти по вузькому містку, і всі п'ятеро піднялися на набережну. Бродяги тепер відійшли на кілька кроків.

— Ну, що ви про це думаєте, Мегре?

— Думаю, що це дуже цікаво. У нас рідко нападають на бездомних бродяг.

Під аркою моста Марі, між двома кам'яними підпорами, вони побачили якусь нехитру споруду: достеменно собача халабуда. А втім було ясно, що принаймні якийсь час тут жила людина.

На обличчі Паррена з'явився вираз такого безмежного подиву, що Мегре не втримався.

— Таке можна побачити під кожним мостом. Навіть навпроти Палацу правосуддя.

— І поліція нічого не робить?

— Якщо її зруйнуєш тут, вона виросте в іншому місці. Слава богу, в Парижі не бракує мостів.

Стіни були збиті із старих ящиків, замість дверей висів шматок брезенту. Щоб тут лягти, треба було добряче скорчитися. Від брудної соломи, якогось ганчір'я та пожмаканих газет, що лежали долі, сильно тхнуло, незважаючи на постійний протяг.

Помічник прокурора гидливо скривив носа. Комісар нахилився і почав робити "огляд майна".

Старе іржаве відро з вибитим дном правило за піч. Всередині ще сіріла купка попелу. Поряд лежало кілька шматочків дров'яного вугілля, зібраного бозна-де. Під брудною ватяною фуфайкою, що правила за подушку, Мегре побачив щось подібне до потайної схованки: дві зацвілі скоринки хліба, шматок дешевої ковбаси з часником, а навпроти, в кутку, кілька книжок.

— "Мудрість" Верлена, — впівголоса прочитав комісар. — "Надгробні промови" Боссюе... Хм...

Поряд лежав пожовклий від сонця й дощу старий випуск якогось журналу. Ага, торішній номер "Вісника медицини". Безперечно, знайдено десь на смітнику.

Нарешті, вщент роздерта книжка, точніше, її друга половина: наполеонівські "Нотатки з острова Святої Єлени".

Слідчий Дансіже цілком поділяв подив представників прокуратури.

— Дивна бібліотека... — зауважив він.

— Навряд чи в нього була можливість вибирати, — відказав комісар.

У ногах, під соломою, було кілька одежин: сірий латаний светр з плямами фарби, що колись, мабуть, належав художникові; жовті тикові штани, повстяні пантофлі з дірками на підошвах, п'яти непарних шкарпеток. Нарешті, ножиці з відламаним вістрям.

— Він помер? — запитав помічник прокурора, який і досі тримався віддалік, немов боявся набратися бліх.

— Годину тому я дзвонив до лікарні... Він був іще живий.

— Його сподіваються врятувати?

— Намагаються... У нього проломлений череп, і, крім того, є небезпека, що почнеться запалення легень...

Мегре покатав туди й сюди поламану дитячу коляску — бродяга, певно, брав її з собою, коли йшов ритися на смітниках. Потім по черзі оглянув уважні обличчя бродяг, що мовчки стежили за представниками правосуддя. Деякі з них одверталися, інші отупіло кліпали очима.

Мегре показав пальцем на гладку жінку.

— Підійди-но сюди!

Коли б це сталося років тридцять тому, він би, мабуть, зміг назвати на ім'я кожного з них: тоді він служив у відділі охорони порядку і знав особисто мало не всіх паризьких бродяг.

Вони не дуже змінилися за ці тридцять років. Хіба що їх стало трохи менше.

— Де ти ночуєш?

Жінка посміхнулася до нього, немов хотіла його задобрити.

— Там, — відповіла вона, показуючи на міст Луї-Філіпа.

— Ти знаєш чоловіка, якого вночі витягли з води?

У неї було брезкле обличчя, з рота тхнуло. Склавши руки на животі, вона кивнула головою.

— Ми звали його Професором.

— Чому?

— Він був дуже вчений… Кажуть, колись він і справді був лікарем…

— А давно він живе під мостами?

— Давно…

— Скільки років?

— Не знаю… Я їх не лічу.

Гладуха вдоволено засміялася і відкинула з обличчя сіре пасмо. Коли вона мовчала, їй можна було дати років шістдесят. Зараз, з відкритим беззубим ротом вона здавалася значно старішою. Розмовляючи, вона раз у раз повертала голову до своїх друзів, неначе запрошувала їх у свідки.

— Хіба ж не правда? — запитувала вона.

Бродяги мовчки кивали головами. Їм було явно не по собі в присутності поліції та цих вичепурених панів.

— Він жив сам?

Стара знову засміялася.

— А з ким йому було жити?

— Він завжди ночував під цим мостом?

— Ні… Раніше він спав під Новим мостом… Там я з ним і познайомилася… А ще раніше — на набережній Берсі…

— А на Центральному ринку? Чи не на Центральному ринку збираються щоночі більшість паризьких бродяг?

— Ні, — відповіла вона.

— Він ходив по смітниках?

— Бувало…

— Отже, незважаючи на дитячу коляску, він не був лахмітником. Інакше він би не ліг спати, як тільки стемніло.

— Він здебільшого працював "сендвічем"… Ходив по вулицях з рекламними щитами.

— А що ти ще про нього знаєш?

— Більш нічого…

— Ви ніколи не розмовляли?

— Чому? Я навіть іноді підстригала йому волосся… Треба допомагати одне одному…

— Він пив?

Стара з подивом глянула на нього. Наївне запитання!

— А що саме — вино чи щось міцніше?

— Червоне вино… Як і всі ми…

— І багато?

— Не більше за мене… П'яним я його ніколи не бачила… А от про мене цього не скажеш! — Вона знов засміялася. — Я вас знаю… Ви добра людина… Колись, років двадцять тому, ви вже допитували мене у себе в кабінеті. Я тоді працювала біля воріт Сен-Дені…

— Ти нічого не чула минулої ночі?

Стара показала на міст Луї-Філіпа, немов виміряючи відстань до нього.

— Хіба ж почуєш? Тут далеченько…

— І нічого не бачила?

— Бачила, як під'їздила швидка допомога… Я впізнала її по фарах… Близько я не підходила, не хотіла встрявати…

— А ви що-небудь бачили? — звернувся Мегре до трьох інших бродяг.

Все ще занепокоєні, ті захитали головами.

— А чи не краще нам відвідати хазяїна "Пуату"? — запропонував помічник прокурора.

Його явно гнітило це оточення.

Їх зустрів невисокий, кремезний, уже літній чолов'яга з маленькими хитрими очицями.

— Жюстен Гуле, — відрекомендувався він, не відриваючи од губи затухлої сигарети.

На відміну від фламандця він не був власником баржі, а лише орендував її для перевезення піску з верхів'я Сени до Парижа.

На баржі разом з ним плавала вся його родина: жінка та двоє дітей.

Тут доводилося добряче напружувати горлянку, щоб пересилити скрегіт лебідки.

— Комедія, та й годі! — мовив Гуле.

— Яка комедія?

— І не полінувався ж хтось напасти на бродягу та ще й жбурнути його в воду!

— Ви бачили, хто це зробив?

— Я нічогісінько не бачив.

— А де ви були?

— Коли його торохнули? У ліжку…

— І що ви чули?

— Чув, як хтось горлає…

— А шуму машини не чули?

— Можливо, й чув… Набережною весь час ходять машини… Я не звернув уваги…

— Ви вийшли на палубу?

— Авжеж… Як був, у самій піжамі… Навіть не встиг натягти штани.

— Ваша жінка теж спала?

— Так… Лише запитала спросоння: "Ти куди?"

— І що ви побачили з палуби?

— Нічого незвичайного… Як завжди, пливли якісь уламки, але нічого більше… Я крикнув: о-го-го! — щоб той відповів… Тоді б я знав, з якого боку він хлюпається…

— А де цю мить був Йєф ван Хутте?

— Фламандець? Я згодом побачив його на баржі… Він саме одв'язував шлюпку. Коли течія підігнала його сюди, скочив усередину…

Лише тоді я побачив утопленика… Але його раз по раз накривала хвиля… Тут фламандець взяв у мене багор і заходився його ловити…

— Багор із залізним гаком на кінці?

— Багор як багор…

— Чи не здається вам, що йому розбили голову, коли рятували?

— Певно, що ні… Фламандець впіймав його з першої спроби, за штани… Тоді я нахилився і схопив його за. ногу…

— Він був непритомний?

— Не знаю… Очі в нього були розплющені.

— Він нічого не сказав?

— Ні, він ричав, бо нахлебтався води… Пізніше на баржі у фламандця ми побачили, що бідолаха в крові…

— Ну, гадаю, на цьому можна й скінчити, — тихо сказав помічник прокурора, якого вже зовсім не цікавила ця історія.

— Авжеж… Рештою займуся я сам, — відповів Мегре.

— Ви підете до лікарні?

— Певна річ. Правда, лікарі бояться, що він не скоро заговорить…

— Інформуйте мене…

— Неодмінно…

Коли вони знову опинилися під мостом, Мегре сказав Ляпуентові:

— Піди подзвони до районного комісаріату… Нехай пришлють поліцая.

— А де ми зустрінемося, патроне?

— Тут…

Він стримано потиснув руки представникам прокуратури.

2

— Це із суду? — запитала стара, кивнувши головою услід трьом добродіям.

— Із прокуратури, — поправив Мегре.

— Хіба ж не один чорт? — І, тихенько свиснувши, вона вела далі: — Подумати тільки! Турбуються, як про великого пана! Чи, може, він і справді професор?

Мегре нічого не знав, і здавалося, й не поспішав дізнатись. Він ніяк не міг позбутися відчуття, що все це колись уже з ним відбувалось і все це він уже колись пережив. Ляпуент піднявся на набережну і зник. Помічник прокурора обережно ступав по узбіччю, пильно дивлячись собі під ноги, щоб часом не забруднити черевиків. Поруч ішли куций суддя та секретар.

На брудному тлі порту чорно-біла "Зварте Зваан" вражала своєю охайністю. Всередині рубки, мабуть, було так само чисто, як і на палубі, звідки, обіпершись на кермо, стояв і дивився в бік Мегре високий фламандець Над колискою, міняючи пелюшки, схилилася маленька

тендітна жінка з білим, як льон, волоссям. Вона сама здавалася дитинчам поряд із своїм велетнем-чоловіком.

Ні глухий шум автомобілів, що долинав з набережної, ні пронизливий скрегіт крана, що вивантажував пісок з "Пуату", не могли заглушити плескоту та дзвінкого цвіріньканння горобців.

Троє бродяг все ще трималися осторонь, і тільки стара почимчикувала за комісаром під міст. Її вилиняла, колись червона блузка кольором скидалася на обсмоктану рожеву цукерку.

— Як тебе звати?

— Леа… Або ще Гладуха Леа…

Вона знов засміялась, трясучись всім тілом.

— Де ти була минулої ночі?

— Я вам уже казала.

— Сама чи з кимось?

— З Деде… Це той маленький, він зараз стоїть спиною до вас.

— Він твій друг?

— Вони всі мої друзі.

— Ти завжди ночуєш під тим мостом?

— Ні, інколи я ночую в гостях, під іншим… Що ви там шукаєте?

Тепер, коли судочинці від'їхали, Мегре міг спокійніше оглянути нехитрий скарб Професора. Під лахміттям, у глибині халабуди, він знайшов сковороду, солдатський казанок, ложку і виделку.

Потім підняв і приміряв окуляри з розбитим скельцем у простій залізній оправі. Перед очима в нього все розплилося.

— Професор надягав їх, коли читав, — пояснила Леа.

Комісар допитливо глянув на неї.

— А ти часом не знаєш, куди поділася…

Вона не дала йому договорити і, відійшовши на кілька кроків, дістала з-за великого каменя літрову пляшку, в якій ще було трохи фіолетового вина.

— Ти пила його?

— Еге… А це я залишила на обід. Поки він повернеться, воно все одно скисло б…

— Коли ти взяла пляшку?

— Вночі, після того, як від'їхала швидка допомога…

— Ти більш нічого не займала?

Вона враз спохмурніла і сплюнула на землю.

— Я не злодійка.

Комісар вірив їй. Він знав, що бродяги ніколи не крадуть одне в одного та й взагалі рідко крадуть і не стільки тому, що бояться бути впійманими, як через цілковиту байдужість до всього на світі.

Крізь одне із відчинених вікон у будинку на тім березі було видно, як розчісується перед дзеркалом чорнява жінка.

— Ти знаєш, де він купував вино?

— Я інколи бачила, як він виходив із кафе на вулиці Аве-Марія. Це тут поряд, на розі вулиці Жарден…

— А в яких стосунках з іншими був цей Професор?

Стара на мить замислилася, щоб догодити комісарові й відповісти точніше…

— Важко сказати… Він був як усі.

— Він ніколи не розповідав про себе?

— У нас про себе ніхто не розповідає… Хіба що коли по-справжньому напідпитку…

— А він ніколи не бував напідпитку?

— По-справжньому ні…

З-під купи старих газет, якими, мабуть, укривався бродяга, Мегре раптом дістав дитячу іграшку — дерев'яного фарбованого коника з одламаною ногою. Це не здивувало ні його, ні Гладуху Леа.

Пружним безшумним кроком з набережної до порту пускався якийсь молодик у м'яких пантофлях на повстяній підошві. В кожній руці він тримав по плетеній корзині і продуктами. Здалеку можна було розгледіти дві великі хлібини та зелене листя цибулі.

Це, безперечно, був брат Йєфа ван Хутте — молодший за нього, з трохи м'якшими рисами обличчя. На ньому були сині прості штани та смугаста шерстяна сорочка. Піднявшись на палубу, він перемовився кількома словам з братом, потім глянув у бік комісара.

— Нічого тут не чіпай, — промовив Мегре. — Можливо ти ще будеш мені потрібна. Коли дізнаєшся про щось цікаве, зайди до мене...

— До вас? — зчудовано перепитала стара. — Та хіба такі, як я, ходять до вашого управління? — Потім, сміючись, показала на пляшку. — Дозвольте порішити?

Він мовчки кивнув і пішов назустріч Ляпуентові, ще саме спускався до порту в супроводі поліцая. Мегре наказав йому стерегти пожитки Професора, аж поки не прибуде експерт із карного розшуку.

Потім разом з Ляпуентом попрямував до "Зварте Зваан".

— Це ви Хуберт ван Хутте?

Він був стриманіший чи, можливо, обережніший за брата і лише обмежився кивком голови.

— Отже, минулого вечора ви ходили на танці?

— А що в цьому лихого?

Акцент у нього був не такий помітний. Розмовляючи з ним, поліцаям, що стояли на березі, доводилося задирати голову.

— І де ви танцювали?

— Біля площі Бастілії… Там така вузенька вуличка, на ній з півдюжини кафе… Я був "У Леона".

— Ви бували там раніше?

— Кілька разів.

— Отже, ви не знаєте, що тут сталося вночі?

— Брат мені розповідав…

З лискучої мідяної труби на палубі йшов дим. Жінка з дитиною були в каюті, звідки аж до берега долинав знайомий уже запах кухні.

— Коли нам дозволять відчалити?

— Не раніше, як після обіду… Спочатку треба, щоб ваш брат підписав протокол…

У Хуберта ван Хутте, також дуже охайного, ретельне зачесаного, була незвичайно рожева шкіра і майже біле волосся.

Трохи згодом, перейшовши набережну Селестен, Мегре й Ляпуент побачили на розі вулиць Аве-Марія та Жарден вивіску "Маленький Турін". Хазяїн у жилеті стояв на порозі. Всередині нікого не було.

— До вас можна?

Він здивовано витріщив на них жваві чорні очі. Хто б міг гадати, що до нього раптом завітають такі пани?

Кафе було маленьке — всього три столики. Яскраво-зелені стіни. В кутку над стойкою зі стелі звисали низки сосисок, болонських ковбасок та дивовижні жовті сири, схожі на повні бурдюки з вином.

— Що бажають синьйори?

— Вина…

— К'янті?

На полиці стояло кілька обплетених соломою пузатих пляшок, але хазяїн дістав з-під прилавка нову непочату пляшку і наповнив дві склянки, весь час з цікавістю зиркаючи на незвичайних гостей.

— Ви знаєте бродягу на прізвисько Професор?

— Як він там? Сподіваюся, не вмер?

На відміну від спокійного врівноваженого фламандця хазяїн кафе вражав своєю рухливістю та експресивністю.

— Отже, вам уже відомо? — запитав комісар.

— Я знаю, що минулої ночі з ним щось сталося. Після фламандської вимови — італійська.

— А звідки ви знаєте?

— Від одного бродяги…

— Що саме він вам сказав?

— Що вночі біля мосту Марі була якась метушня і що Професора одвезли до лікарні.

— І це все?

— Ну, і те, що з води його витягли якісь річники…

— Це у вас Професор купував вино?

— Еге ж, і частенько…

— Він багато пив?

— Літрів зо два на день… Звичайно, коли в нього були гроші.

— А як він їх заробляв?

— Як і всі бродяги — підсобляв на Центральному ринку. Інколи ходив по вулицях з рекламними щитами… Йому я охоче давав набір…

.. — Чому?

— Він був не такий, як звичайні бродяги… Він урятував мою жінку.

Почувши, що йдеться про неї, жінка одразу ж вийшла з кухні, така ж гладка, як Леа, але моторніша, жвавіша.

— Це ти про мене?

— Я от кажу, що Професор…

Вона зайшла до зали, витираючи фартухом руки.

— Це правда, що його хотіли вбити?.. Ви з поліції?. Ви гадаєте, що він вичуняє? — швидко заторохтіла вона

— Цього ще ніхто не знає, — ухильно відповів комісар. — Від чого ж він вас урятував?

— Так от, коли б ви мене бачили років зо два тому, ви мене не впізнали... Я була вся в екземі, замість обличчя — шматок голого м'яса... І так місяці й місяці... У диспансері мене примусили пройти щонайменше двадцять курсів лікування. Мене вже нудило від їхніх мастил... Але ніщо не допомагало... Мені навіть їсти заборонили, та й, чесно кажучи, мені було не до їжі... А що вже тих уколів!

Хазяїн підтакував, киваючи головою.

— І от одного дня до нас зайшов Професор і сів... стривайте... он там у кутку за дверима... А я саме розмовляла з зеленяркою, скаржилася їй... Коли бачу, він на мене зирк-зирк... І так якось дивно... А потім згодом і так просто, ніби йдеться про склянку вина: "Здається, я можу вас вилікувати..." — "А що, ви лікар?" — питаю. Він якось чудно всміхнувся і каже майже пошепки: "Права на практику в мене ще не забрали".

— І він виписав вам рецепт?

— Ні. Він попросив у мене трохи грошей, здається, двісті франків, і незабаром приніс із аптеки дві коробочки, якихось таблеток. "Будете приймати по одній перед їжею... А вранці і ввечері вмивайтесь солоною водою. Солі не шкодуйте". І хоч вірте, хоч ні, не минуло й двох місяців, як я забула, що таке екзема.

— Він іще когось лікував?

— Не знаю… Він був не дуже балакучий…

— Він заходив до вас щодня?

— Майже щодня… По вино…

— І завжди сам? Ви ніколи не бачили його в товаристві людей вам незнайомих?

— Ні.

— А він вам не казав, як його справжнє ім'я чи де він жив раніше?

— Знаю тільки, що в нього була дочка… Він якось побачив нашу дівчинку… Вона зараз у школі… Заходить, а вона — сама за стойкою… Мала злякалася, а він каже: "Не бійся… У мене теж колись була маленька дівчинка".

Ляпуент не міг приховати свого подиву. Ну що цікавого побачив патрон у цій історії? Навіть у найкращому разі про неї згадають у газетах якимись жалюгідними трьома рядками на останній сторінці!

Та Ляпуент не знав — він був надто молодий, — що емісарові вперше в житті доводилося мати справу з замахом на бродягу.

— Скільки з мене?

— Може, ще по скляночці — за здоров'я бідолашного професора?

Хазяїн категорично відмовився брати гроші і провів гостей аж до порога.

Проминувши міст Марі, вони невдовзі зупинилися під сірим склепінням муніципальної лікарні. Їм довелося вступити в тривалі переговори з незгідливою дамою, що чатувала за віконцем реєстратури.

— Отже, ви навіть не знаєте, як його прізвище?

— Я лише знаю, що на набережній його звуть Професором… Його привезли сюди минулої ночі.

— Минулої ночі тут чергувала не я… Куди його поклали?

— Не знаю… Вранці я розмовляв по телефону з кимось із практикантів. Він не знав, оперуватимуть його чи ні.

— А ви знаєте прізвище практиканта?

Вона гортала й перегартувала книгу записів і довго дзвонила кудись по телефону.

— Пробачте, а хто ви будете?

— Комісар Мегре.

Це ім'я їй нічого не казало, і вона тихо повторила з трубку:

— Якийсь комісар Метре…

Минуло щонайменше десять хвилин. Нарешті, немов роблячи їм послугу, вона зітхнула і знехотя проказала:

— Підніміться на четвертий поверх… Сходи ліворуч, в кінці коридора… Там звернетеся до старшої сестри…

Коридором туди й сюди сновигали заклопотані санітари, молоді практиканти, хворі у смугастих піжамах. Крізь відчинені двері палат виднілися ряди ліжок.

На четвертому поверсі знову довелося чекати: старша медсестра про щось роздратовано сперечалася з двома чоловіками.

— Ні, ні, і не просіть, я не можу цього дозволити, — кинула вона наостанку. — Зверніться до адміністрації.

Ті відійшли, бурмочучи крізь зуби щось досить круте. Старша сестра втомлено глянула на комісара.

— Ну, а у вас що?

— Я комісар Мегре…

Вона марно намагалася пригадати. Їй це ім'я також нічого не казало. Вона цілком належала до іншого світу, обмеженого чотирма стінами лікарні, світу нумерованих кабінетів, розділених перегородками відділень, ліжок, розставлених рядами в просторих палатах, дощечок з таємничими знаками. Тут не було місця для поліції.

— А! Вас цікавить бродяга…

— Як він себе почуває?

— Здається, ним зараз займається сам головний лікар месьє Маньєн.

— Його вже оперували?

— Звідки ви це взяли?

— Не знаю… Я гадав…

Тут Мегре відчував себе, як риба на піску, і явно торопів.

— Пробачте, а під яким прізвищем він у вас записаний?

— Під тим, що стоїть у його посвідченні.

— Це посвідчення у вас?

— Так… Я можу показати…

Сестра на хвилину зникла за скляною перегородкою в кінці коридора й одразу повернулася з брудною карткою, розбухлою від води.

Прізвище: Келлер.

Ім'я: Франсуа-Марі-Флорантен.

Професія: лахмітник.

Місце народження: Мюлуз, департамент Верхній Рейн…

Згідно з цим — документом, Келлеру минуло шістдесят три роки і проживав він у мебльованих кімнатах на площі Мобер. Комісар добре знав ці номери: вони здавна правили за офіціальне місце проживання для багатьох бродяг.

— Він опритомнів?

Вона вже простягла була руку за посвідченням і, побачивши, що комісар ховає його до кишені, невдоволено буркнула:

— Так не годиться… У нас…

— Келлер лежить в окремій палаті?

— З якої ж це речі?

— Проведіть мене до нього.

На якусь мить вона вагалася, потім, зітхнувши, здалася.

— Врешті, нехай начальство розбирається…

Вона повела їх по коридору і відчинила двері. Всі місця в палаті були зайняті. Більшість хворих лежали горілиць з відкритими очима, декілька у синіх линялих піжамах тихо розмовляли, стоячи біля вікна.

Посеред палати, біля одного з ліжок, гурт юнаків та дівчат у білих халатах та шапочках обступив кремезного, літнього вже чоловіка з підстриженим йоржиком волоссям, який, здавалося, читав їм лекцію.

— Тсс… Почекайте, поки він звільниться… — прошипіла сестра.

Потім сама підійшла до головного лікаря і прошепотіла йому на вухо кілька слів. Той скоса зиркнув на комісара, тихо відповів їй і знов заходився щось пояснювати практикантам.

— Професор Маньєн просив вас зачекати у нього в кабінеті… Він зараз закінчить…

Вона провела їх туди. Це була зовсім маленька кімната, посеред якої стояв стіл та двоє стільців. На столі в срібній рамці — фотографія жінки з трьома дітьми, що торкалися одне одного схиленими голівками.

Мегре завагався, потім вибив люльку в попільничку, повну сигаретних недокурків, і знову набив її тютюном.

— Пробачте, що я примусив вас чекати, пане комісар… Чесно кажучи, я не сподівався на ваш візит… Врешті… — Невже й він теж скаже: адже це врешті-решт бродяга? Ні. — Врешті, справа досить проста, — докінчив лікар.

— Поки що я нічого не знаю… Сподіваюсь, ви допоможете мені розібратися…

— В нього пролам черепа, на щастя, невеликий… Очевидно, мій асистент уже сказав вам про це по телефону…

— Тоді ще не було результатів рентгену.

— Рентгенограма готова… Можливо, потерпілий вичуняє… Здається, мозок не пошкоджено…

— Як ви гадаєте, цей пролам не міг утворитися внаслідок падіння й удару об кам'яну набережну?

— Ні в якому разі… Його хтось сильно вдарив важким предметом — молотком, чи, скажімо, розвідним ключем, або домкратом.

— І через це він одразу знепритомнів?

— Авжеж… Він і досі в коматозному стані і, здається, надовго… А втім, він може з години на годину прийти до пам'яті.

Перед очима Мегре постала набережна, міст, житло Професора і за кілька кроків бурхлива течія Сени. Він раптом пригадав слова фламандця.

— Пробачте, отже ви кажете, що його вдарили по голові. Один раз чи кілька?

— А чому це вас цікавить?

— Це може мати вагу для розслідування.

— Спочатку мені здалося, що він дістав кілька ударів.

— Чому?

— В нього розірване вухо, на обличчі з десяток поранень. Щоправда, неглибоких… Але потім, коли хворого поголили, я оглянув його пильніше…

— І зробили висновок…

— Пробачте, де це сталося?

— Під мостом Марі.

— Була бійка?

— Здається, ні. Схоже, що він спав, коли на нього напали… До речі, як на вашу думку, це можливо?

— Цілком…

— І ви гадаєте, що він одразу знепритомнів?

— Я майже певний цього… А зараз мені ясно, звідки в нього ці подряпини па обличчі, розірване вухо… Його тягли до води по бруківці. На набережній багато піску?

— Там поряд розвантажують баржу…

— В ранах було повно піщинок…

— Отже, на вашу думку, цей Професор…

— Як ви сказали? — здивувався Маньєн.

— Так його прозивають на набережній… Не виключено, що він справді був лікарем…

І до того ж першим лікарем, якого комісар за тридцять років служби в поліції здибав під мостом Сени. Щоправда, свого часу Мегре набрів там на колишнього викладача хімії із провінціального ліцею, а потім — на жінку, що колись була відомою цирковою наїзницею.

— Я певний, що коли на нього напали, він спав… В усякому разі лежав…

— Його вдарив хтось один… У нього лише одне поранення…

— Цілком слушно. Бідолаха знепритомнів, і могло здатися, що він мертвий…

— Можливо.

— І тоді його потягли до берега й кинули в Сену…

Лікар задумливо кивав головою.

— Як на вашу думку, все це тримається купи? — перепитав Мегре.

— Безумовно.

— А скажіть, чи можливо з медичної точки зору, що, опинившись у воді, він би раптом почав кричати?

Маньєн почухав потилицю.

— Ви багато від мене хочете, комісаре… Я не хотів би бути надто категоричним. Особисто я не вважаю це за неможливе… Під раптовою дією холодної води…

— Отже, він опритомнів?

— Не обов'язково… В коматозному стані людина може рухатися і навіть розмовляти… Можна припустити…

— Він часом нічого не говорив під час огляду?

— Ні… Лише стогнав.

— Кажуть, коли його витягли з води, в нього були розплющені очі…

— Це ще нічого не доводить… Ви, здається, хотіли подивитися на нього?.. Ходімте, панове…

Старша медсестра здивовано глянула їм услід і докірливо похитала головою.

Відчинивши двері палати, Маньєн жестом запросив їх увійти. До них, як по команді, одразу повернулися десятки голів.

Пройшовши кілька кроків по вузькому проходу, всі троє зупинилися біля одного з ліжок.

Бинти закривали все обличчя хворого, крім рота, ніздрів га очей.

— Боюсь, що цей огляд вам нічого не дасть…

— Як ви гадаєте, скільки в нього шансів на видужання?

— Ну, сімдесят із ста… Можливо, вісімдесят… У нього міцне серце…

— Дякую, професоре…

— Як тільки він прийде до пам'яті, вас повідомлять… Залиште номер телефону в старшої медсестри…

Приємно було знову опинитися на вулиці, побачити сонце, перехожих, жовтий з червоним автобус під собором Паризької богоматері, де на паперті блукали туристи.

Мегре йшов мовчки, заклавши руки за спину, і Ляпуент із делікатності не наважився потурбувати роздуми патрона.

Вони проминули головну арку управління, піднялися широкими сходами, що здавалися ще більш запорошеними при світлі сонця, і, нарешті, опинилися в кабінеті комісара.

Мегре широко відчинив двері і якийсь час замріяно стежив за низкою барж, що пливли вниз по Сені.

— Піди нагору і скажи, нехай пошлють туди когось із хлопців… Треба дослідити його речі.

Нагорі містився відділ судово-медичної експертизи та всілякі підсобні відділи з техніками, фотографами.

— Найкраще було б узяти вантажну машину та перевезти сюди все його манаття.

Мегре не боявся, що інші бродяги кинуться на Професорове майно, але вуличні хлопчаки могли все розтягти.

— І під'їдь до автоінспекції… У Парижі не так багато червоних "Пежо чотириста три". Перепиши всі номери з двома дев'ятками. Візьми, скільки буде потрібно, хлопців, щоб обійти власників…

— Ясно, патроне…

Зоставшись на самоті, Мегре поклав у звичному порядку люльки і почав переглядати донесення, що вже лежали на столі.

Годинник вибив першу. Він підвівся і вийшов на вулицю. В таку погоду йому зовсім не хотілося сидіти в тісному й людному ресторанчику "Дофін", і після недовгих роздумів він подався додому.

На ту пору у вікна їдальні яскравим потоком вривалося весняне сонце. Мегре дивився на рожеві квіти на сукні дружини і мимоволі думав про гладку Леа у блузці такого ж самого кольору.

Він задумливо доїдав телячу печінку, — засмажену в сухарях, коли пані Мегре раптом запитала:

— Про що ти думаєш?

— Про мого Професора.

— Якого професора?

— Це прізвисько одного бродяги… Колишній лікар..

— А що він зробив?

— Здається, нічого лихого. А от його вночі хтось ударив по голові і кинув у Сену… Він спав під мостом Марі.

— І він помер?.

— Ні, його вчасно витягли…

— За що ж це його так?

— От про це я й думаю… До речі, він земляк твоїх родичів…

Сестра пані Мегре жила із своїм чоловіком, шляховим інспектором, у Мюлузі. Подружжя Мегре не раз там гостювало.

— Як його прізвище?

— Келлер… Франсуа Келлер…

— Дивно, але це прізвище видається мені знайомим.

— Там кожен третій Келлер…

— А що, як я зателефоную сестрі?

Він мовчки знизав плечима. Справді, чом би й ні? Так чи інакше, їй це буде приємно.

Подавши каву, пані Мегре замовила телефонну розмову.

— Алло!.. Алло!.. Так… Так, мадмуазель, замовляла… Це Мюлуз? Це ти, Флоранс? Що?.. Так, це я… Ні, нічого особливого… З Парижа, з дому… Зараз удома, п'є каву… Вітай од нас Анрі… Все гаразд… О, в нас чудова… Нарешті, дочекалися весни… Як діти?.. На грипп? Я теж хворіла

минулого тижня, в легкій формі… Послухай, тут є одна справа… Ти часом не знаєш ніякого Келлера?.. Франсуа Келлера… Зажди, зараз поспитаю…

— Скільки йому років? — повернувшись до чоловіка, запитала вона.

— Шістдесят чотири…

— Шістдесят чотири… Еге ж… Ти його особисто не знала? Що ти кажеш?.. Не роз'єднуйте, мадмуазель… Алло! Так, він був лікарем… Вже півгодини я намагаюся пригадати, хто це мені про нього розповідав… Гадаєш, твій чоловік? Так, зажди… Я повторю моєму все, що ти сказала, адже йому не терпиться… Цей Келлер одружився з з дівчиною на прізвище Мервіль… Хто такі Мервілі?.. Він судовий радник?.. Отже, Келлер оженився на радниковій доньці… Чудово… Той уже вмер?.. Давно?.. Я слухаю… Не дивуйся, що я повторюю твої слова, інакше я неодмінно, щось забуду… З діда-прадіда живуть у Мюлузі… Дід був мером… Погано чути… Його бюст?.. Навряд чи це має значення… Не біда, якщо ти не певна цього… Алло!.. Келлер одружився з нею?.. Єдина донька… На Дикій вулиці?.. Молоді мешкали на Дикій вулиці… Дивак?.. Чому? Ти точно не знаєш. А, тепер ясно… Такий самий. дикий, як і його вулиця…

З виду пані Мегре було ясно, що вона робить усе від неї залежне.

— Так… так… Байдуже, навіть якщо це не цікаво… Адже з ним ніколи нічого не знаєш… іноді найменша дрібничка… Так… У якому році?.. Отже, минуло майже двадцять років. Вона одержала спадок від тітки… А він од неї пішов… Не відразу… Прожив іще з рік… У них були діти?.. Донька?.. За ким?.. Русле?.. Аптекарські товари… Вона живе в Парижі…

Пані Мегре повторила чоловікові:

— У них була донька, яка вийшла заміж за сина Русле, власника фабрики аптекарських товарів… Вони живуть у Парижі.

Потім вона знову заговорила в трубку:

— Розумію… Слухай, постарайся розвідати про все детальніше… Еге ж, дякую… Поцілуй за мене чоловіка й дітей. Дзвони, коли захочеш, я завжди вдома…

В трубці почулося цмокання. Тепер пані Мегре звернулася до чоловіка:

— Недарма я казала, що вже десь чула це прізвище. Ти щось зрозумів? Очевидно, це той самий Франсуа Келлер, що побрався з донькою судового радника… Радник помер незадовго до їхнього весілля…

— А його жінка? — запитав комісар.

Пані Мегре допитливо глянула на чоловіка, немов хотіла пересвідчитися, що він не кепкує з неї.

— Не знаю. Флоранс нічого мені про неї не казала… Років двадцять тому пані Келлер одержала спадок від однієї із своїх тіток, вона тепер дуже багата… А лікаря вдали за дивака… Ти чув, що я тобі говорила?.. Сестра каже, що він справжній дикун. Родина Келлерів переїхала із старого будинку до особняка в центрі міста, поблизу собору… Лікар ще рік прожив удома, потім зненацька зник… Флоранс зараз обдзвонить своїх приятельок, певна річ — найстаріших за віком, щоб довідатися про подробиці. Вона обіцяла зателефонувати… Це тобі цікаво?

— Мені зараз усе цікаво, — зітхнув Мегре, підводячись з крісла, щоб узяти з підставки ще одну люльку.

— А тобі не доведеться поїхати до Мюлуза?

— Я ще сам не знаю.

— Візьмеш мене з собою?

Обоє всміхнулися і глянули у вікно, крізь яке до кімнати вливалося сонячне сяйво. В таку погоду мимоволі думаєш про відпустку.

— До вечора. Я занотую все, що повідомить сестра. А там можеш сміятися з нас, скільки твоїй душі заманеться…

3

Юний Ляпуент, мабуть, уже бігав по Парижу в пошуках червоних "Пежо чотириста три". Жанв'є теж не було на місці: йому щойно подзвонили з пологового будинку, де його жінка мала от-от розродитися четвертою дитиною.

— У вас термінова робота, Люка?

— Ні, патроне, це може почекати.

— Зайдіть на хвилинку до мене.

Треба було дослідити особисті речі Професора, що залишилися в лікарні. Як він одразу про це не подумав?

— Щоб вас не ганяли по всіх кабінетах, запасіться листом, який справив би на них враження… Чим більше печаток, тим краще.

— А хто його підпише?

— Ви самі… Тільки побільше печаток… Я хотів би також мати відбитки пальців Франсуа Келлера… До речі, чи не простіше буде, коли я сам подзвоню директорові лікарні?

Скуйовджений горобець на лутці з цікавістю крутив голівкою, розглядаючи те, що, мабуть, вважав людським гніздом.

Мегре найделікатнішим чином попередив директора лікарні, що до них приїде бригадир Люка, і все обійшлося якнайкраще.

— Ніякого листа не треба, — оголосив Мегре, кладучи трубку. — Вас негайно проведуть до директора, і він сам вас супроводжуватиме.

Люка пішов, і комісар почав гортати телефонний довідник абонементів Парижа.

"Русле… Русле… Амеде… Артюр, Алін…"

Там була сила всіляких Русле, але він зупинився на прізвищі, виділеному жирним шрифтом: "Фармацевтична лабораторія Рене Русле".

Лабораторія містилася в чотирнадцятій окрузі, неподалік від Орлеанських воріт. Нижче наводилася домашня адреса цього Русле — бульвар Сюше, шістнадцята округа.

Годинник показував пів на третю. Після раптового пориву вітру, що підняв хмари пороху, немовби перед грозою, знову по-весняному світило сонце.

— Алло!.. Будь ласка, попросіть до телефону мадам Русле…

— Пробачте, а хто це? — почувся низький жіночий голос приємного тембру.

— Комісар Мегре з карного розшуку.

Жінка помовчала, потім запитала:

— Ви можете сказати, в чому річ?

— В особистій справі…

— Я мадам Русле…

— Ви народилися в Мюлузі і ваше дівоче прізвище Келлер?

— Так.

— Я хотів би зустрітися з вами і якнайшвидше… Ви дозволите завітати до вас?

— Ви маєте якусь погану новину?

— Мені необхідно одержати від вас деякі відомості.

— Коли на вас чекати?

— Я виїжджаю за хвилину.

— Жанно, не заважай, я розмовляю.

Очевидно, це стосувалося дитини. В голосі відчувалася тривога, подив, занепокоєння.

— Гаразд, пане комісар… Наша квартира на четвертому поверсі.

Комісар любив паризькі набережні, особливо прекрасні ось такої погожої сонячної днини. Вони завжди викликали в нього безліч спогадів, зокрема про давні прогулянки з дружиною вздовж берега Сени, через весь Париж. І не менш подобався йому задумливий спокій старих кварталів, трохи сумні зелені алеї, прохолодний затишок скверів, чепурні особняки, повз які інспектор Торанс вів зараз їхню невеличку та прудку поліцейську машину.

— Мені йти з вами, патроне? — запитав інспектор Торанс, коли вони зупинилися.

— Думаю, що не треба.

До вестибюля, облицьованого білим мармуром, вели двійчаті двері із кутого заліза й скла. Простора кабіна ліфта піднялася плавно й безшумно. Заледве він натиснув кнопку дзвінка, як двері відчинилися і камердинер в білій куртці прийняв у нього з рук капелюха.

— Будь ласка, сюди…

Біля порога лежав червоний м'яч, на килимі валялася лялька, і крізь прочинені двері комісар встиг помітити молоду покоївку, що вела вглиб коридора маленьку дівчинку в білому. Відчинилися інші двері — певно, із будуара, розташованого поряд із вітальнею.

— Заходьте, пане комісар!

Його зустріла вродлива брюнетка в легкому літньому костюмі. Їй мало бути років тридцять п'ять, але вона показувала на значно менше. Її погляд був такий самий лагідний і привітний, як і голос. Допіру слуга зачинив за собою двері, як вона звернулася до гостя:

— Сідайте, будь ласка!.. З тієї хвилини, як ви подзвонили, я весь час…

Замість одразу перейти до мети свого візиту, Мегре машинально запитав:

— У вас багато дітей?

— Четверо: одному одинадцять, другому дев'ять, третьому сім і меньшенькій три роки.

Їй, очевидно, вперше доводилося приймати в себе поліцая, і тепер вона не спускала з Мегре очей.

— Спочатку я подумала, чи не сталося чогось із чоловіком.

— А де він?

— Зараз він на з'їзді в Брюсселі, я йому одразу подзвонила.

— Мадам Русле, ви добре пам'ятаєте свого батька?

Тривога в її очах змінилася на подив. В кімнаті всюди стояли квіти. За широкими вікнами виднілися верхівки дерев Булонського лісу.

— Звичайно, пам'ятаю... Хоча...

Вона зам'ялася.

— Коли ви бачили його востаннє?

— Дуже давно... Мені тоді було тринадцять років...

— Ви ще жили в Мюлузі?

— Так... Я переїхала до Парижа лише після одруження...

— Ви познайомилися з вашим чоловіком в Мюлузі?

— Ні, в Ла-Боллі… Ми з матір'ю відпочивали там щороку…

З коридора долинув шум дитячих голосів, крики. Хтось, видно, з розгону проїхався слизьким паркетом.

— Пробачте, я зараз…

Вона зачинила за собою двері. Мегре не чув, що саме вона там казала, але її голос звучав владно, рішуче. Шум одразу вщух.

— Даруйте, пане комісар… Діти сьогодні не в школі, і я обіцяла піти з ними гуляти.

— Ви б упізнали вашого батька?

— Думаю, що так.

Мегре дістав із кишені посвідчення Професора. Судячи з дати видачі документа, знімок було зроблено п'ять років тому. Це була карточка, знята фотоавтоматом, які стоять у великих магазинах, на вокзалах, навіть у поліцейській префектурі.

Очевидно, Франсуа Келлер не вважав цю подію досить урочистою, щоб голитися та робити порядок в туалеті. Його обличчя заросло густою бородою, яку він, мабуть, час од часу підстригав ножицями. Негусте волосся було скуйовджене, в погляді відчувалася втома й байдужість.

— Він?

Вона, мабуть, була короткозора, бо піднесла посвідчення до самих очей. Її рука помітно тремтіла.

— Я пам'ятаю його не таким, та я майже певна, що це він…

Вона знову схилилася над карткою.

— Коли б лупа, я змогла б… Стривайте, я зараз принесу…

Вона вийшла, залишивши посвідчення на круглому одноногому столику, і невдовзі повернулася з великою лупою.

— Над лівим оком у нього був невеличкий, але добре помітний шрам… Здається, його й тут можна розрізнити… Ось погляньте…

Мегре теж подивився в лупу.

— Я запам'ятала це тому, що він поранився через мене… Якось у неділю ми гуляли за містом… Стояла спека… Ми йшли понад пшеничним полем, вздовж якого росло безліч червоних маків… А поле було обгороджене колючим дротом… Мені тоді було вісім років… Я сказала батькові, що хочу нарвати букет… Він наступив на нижній дріт ногою і підняв верхній, щоб я могла пролізти… Дивно, що я й досі так добре пам'ятаю цю сцену… Не знаю, як це сталося, та раптом нижній дріт вислизнув у нього з-під ноги й ударив по обличчю… Коли ми дійшли до ферми, щоб промити й перев'язати рану, він був весь у крові. Мама боялася, що він може осліпнути… На щастя, все обійшлося добре, але шрам залишився…

Розмовляючи, вона весь час занепокоєно поглядала на Мегре і, здавалося, відтягувала ту хвилину, коли комісар повинен буде сказати їй причину свого візиту.

— З ним щось сталося?..

— Минулої ночі його було поранено, причім у голову…

— Де це сталося?

— На березі Сени… Потім його кинули у воду… Зараз він у лікарні… Лікарі гадають, що нічого небезпечного…

Він пильно стежив за її реакцією, та мадам Русле навіть не намагалася уникнути його допитливого погляду.

— Вам невідомо, як жив ваш батько?

— Я могла тільки здогадуватися…

— Що ви маєте на увазі?

— Коли він нас залишив…

— Ви сказали, вам було тринадцять років. Ви пам'ятаєте, як він від'їздив?

— Ні… Якось уранці я побачила, що його немає вдома, і дуже здивувалася… Тоді мама сказала мені, що він поїхав у далеку подорож…

— І коли вам стало відомо, де він?

— За кілька місяців… мама сказала, що він у Африці, десь в джунглях лікує негрів…

— Це була правда?

— Думаю, що так… Пізніше я зустрічалася з людьми, які його там бачили… Він жив у Габоні, за кількасот кілометрів од Лібревіля…

— І довго?

— Принаймні кілька років… В Мюлузі дехто вважав його мало не святим… Інші…

Мегре чекав.

— Інші, — повагавшись сказала вона, — називали його диваком, навіть божевільним…

— А як ваша матінка?

— По-моєму, мама з цим примирилася…

— Скільки їй зараз років?

— П'ятдесят чотири… Тобто п'ятдесят п'ять… Тепер я знаю, що батько залишив їй листа, в якому писав, що ніколи не повернеться і що дає згоду на розлучення… Мені вона його ніколи не показувала.

— Вони розвелися?

— Ні… Мама щира католичка.

— Вашому чоловікові все це відомо?

— Певна річ. Ми від нього нічого не приховували…

— Ви не знали, що ваш батько повернувся до Франції і живе в Парижі?

Вона швидко закліпала очима, але — Мегре був певний цього — все-таки не наважилася збрехати.

— І так, і ні… Відколи він нас залишив, сама я його ні разу не бачила… Мама теж… Але один давній мамин друг, із Мюлуза розповідав, ніби на бульварі Сен-Мішель бачив "сендвіча" дуже схожого на мого батька… Він обернувся і на оклик "Франсуа", але не признався…

— А вам з матір'ю ніколи не спадало на думку звернутися до поліції?

— Навіщо? Він сам обрав такий шлях! Все одно він не зміг би жити з нами…

— І вас ніколи не тривожила його доля?

— Ми з чоловіком не раз говорили про нього.

— А з матір'ю?

— Звичайно, я запитувала її — і коли жила з нею, і потім, коли вийшла заміж.

— І як вона дивиться на все це?

— Кількома словами цього не скажеш… Мамі його шкода… Мені також… Та інколи мені здається, що так йому краще… — І тихо, трохи ніяковіючи, додала: — Є люди, котрим важко пристосуватися до життя, яким ми живемо… А потім мама…

Вона схвильовано підвелася, підійшла до вікна і якусь хвилину дивилася на вулицю, немов збираючись з думками.

— Я не можу сказати про неї нічого лихого… У неї є свої погляди на речі… Як і в кожного з нас… Можливо, "владна вдача" — надто сильні слова, але вона любить, щоб усе було так, як їй хочеться…

— Після від'їзду батька ви дружно з нею жили?

— Більш-менш… А втім, я рада, що вийшла заміж…

— І вже не залежите від неї?

— І це теж…

Вона всміхнулася.

— Я знаю, що це не дуже оригінально, більшість дівчат опиняються в подібному ж становищі… Моя мати — світська людина, любить товариство… В Мюлузі в нашому домі збирався весь місцевий бомонд…

— Навіть коли ваш батько жив з вами?

— Так… Принаймні останні два роки…

— Чому саме два останні?

Комісар пригадав довгу телефонну розмову пані Мегре з сестрою, і йому стало трохи ніяково від того, що він незалежно від неї дізнається зараз про всі ці подробиці.

— Річ у тім, що мамі дісталася значна спадщина від тітки… Раніше ми жили досить скромно, у тісній квартирі, на околиці міста… Через те у батька ніколи не було багатих пацієнтів, самі робітники… Ця спадщина впала на нас несподівано… Ми одразу переїхали до центру міста. Мама купила великий гарний особняк біля собору. По-моєму, її спокусило те, що на порталі був графський герб…

— Ви знали батькових родичів?

— Ні. Я тільки бачила кілька разів його брата, який потім загинув на війні. Якщо не помиляюся, десь у Сірії, в усякому разі не у Франції…

— А його батьків?

З коридора знов долинув галас, але вона й не ворухнулася.

— Бабуся померла від раку, коли тато ще був хлопчиком… Дід був підрядчиком… Мама розповідала, що в нього працювало чоловік із десять столярів та теслярів. Якось одного ранку відчинили майстерню і побачили, що дід повісився… Виявилося, що він був на краю банкрутства… Батько тоді ще вчився в університеті.

— Але вашому батькові все-таки вдалося здобути освіту?

— Він учився й водночас працював у аптеці…

— Який він був на вдачу?

— Дуже лагідний… Не знаю, чи вдовольнить вас ця відповідь, але він залишив у мене саме таке враження… Він був дуже лагідний і завжди трохи сумний…

— У нього були часті суперечки з вашою матінкою?

— Я ніколи не чула, щоб батько підвищив голос… Мама інколи дорікала йому, що через своїх хворих він зовсім забув про себе… Він проводив з ними цілісінькі дні і повертався додому пізно ввечері… Навіть я скаржилася, що в нього колеться борода, коли він мене цілував…

— Ви часом не знаєте, у яких він був стосунках зі своїми колегами?

— Якщо трохи й знаю, то лише від матері… Але в неї завжди важко розрізнити, де правда, а де напівправда. Вона по-своєму завжди щира, та тільки в її розповідях все виглядає так, як би їй хотілося, щоб це було. Коли вже вона вийшла заміж за батька, то він неодмінно мав бути кимось незвичайним — бо це її чоловік!

"Твій батько найкращий лікар у місті, — казала вона мені. — І, безперечно, — один із найкращих у всій Франції. Та на жаль…"

Мадам Русле знову усміхнулася.

— Ви здогадуєтесь, що говорилося далі… Батько не вмів пристосовуватися… Він не міг жити, як усі… Мама давала зрозуміти, що дідусь повісився не через банкрутство, а тому що був неврастеніком… У нього була донька, яка лікувалася один час у психіатричній лікарні…

— Що з нею сталося?

— Не знаю… Гадаю, що й мама нічого не знає. В усякому разі, вона залишила Мюлуз.

— Ваша матінка й досі живе там?

— Мама давно переїхала до Парижа.

— Ви можете дати мені її адресу?

— Орлеанська набережна, двадцять дев'ять біс…

Мегре здригнувся, але вона, здається, не помітила цього.

— Це на острові Сен-Луї, — вела далі пані Русле. — Жити на острові зараз вважається великим шиком…

— Знаєте, де саме стався напад на вашого батька?

— Певно, що ні…

— Під мостом Марі… Метрів за триста від будинку вашої матері…

Вона спохмурніла, ця звістка засмутила її.

— Це ж, здається, міст через другий рукав Сени… Мамині вікна виходять на набережну Турнель…

— У вашої матері є собака?

— Чому ви мене про це запитуєте?

Кілька місяців тому, поки ремонтували їхній будинок на бульварі Рішар Ленуар, подружжя Мегре жило на Вогезькій площі. Увечері вони часто гуляли по острову Сен-Луї, і комісар більше ніде не бачив стільки випещених, ситих, породистих собак, як там. Їх виводили на прогулянку, немов на парад, такі ж ситі і охайні пані та пани, а часом слуги.

— Мама тримає лише птахів… Вона терпіти не може ні кішок, ні собак. — І щоб змінити тему — А куди поклали мого батька?

— До "Отель-Дьє"… Це там найближча лікарня.

— Ви, звичайно, хотіли б…

— Ні, поки що не треба… Можливо, пізніше я попрошу вас відвідати його, щоб мати цілковиту впевненість щодо його особи. Зараз усе його обличчя в бинтах…

— Він дуже страждає?

— Він непритомний.

— За що ж із ним так учинили?

— Саме це я й намагаюся з'ясувати…

— Можливо, була бійка?

— Ні, схоже на те, що на нього напали, коли він спав.

Цього вона ніяк не могла собі уявити.

— Під мостом?

Він підвівся.

— Ви, мабуть, відвідаєте мою матір?

— Доведеться…

— З вашого дозволу, я подзвоню їй, щоб попередити…

Він завагався. Безперечно, краще було б обійтися без попереджень. Цікаво, як реагувала б на це пані Келлер… А втім…

— Я не заперечую.

— Дякую, пане комісар. Про це писатимуть у газетах?

— Про напад уже повідомили кількома рядками, але не називаючи прізвище вашого батька… Я й сам дізнався про нього зовсім недавно.

Мама вимагатиме, щоб воно не згадувалося.

— Я зроблю все, що зможу.

Коли пані Русле проводила комісара до дверей, до неї підбігла дівчинка і вчепилася за її спідницю.

— Зараз ми підемо, ясочко… Біжи, скажи няні, щоб тебе одягла…

Бруківкою туди й сюди походжав Торанс. Маленький чорний автомобіль карного розшуку виглядав досить жалюгідно поряд із довгими блискучими лімузинами.

— Набережна Орфевр?

— Ні… Орлеанська набережна. Острів Сен-Луї…

Величезний масивний будинок із чавунними литими воротами скидався на старовинний комод, з якого допіру витерли порох. І щойно пофарбовані, прикрашені химерними візерунками стіни, і важкі дубові, оббиті надраєною міддю двері, і білі мармурові сходи з полірованими бильцями — все свідчило про те, що тут завжди панує порядок. Це відчуття ще більш посилювала охайна конс'єржка в строгій чорній сукні з білим фартухом, схожа на покоївку із старовинної гравюри.

— У вас побачення?

— Так… Пані Келлер чекає на мене…

— Будьте ласкаві, заждіть хвилинку, — мовила вона, беручи телефонну трубку.

Запах мастики, що долинав з її кімнатки, пересилював пахощі кухні.

— Як доповісти?

— Комісар Мегре...

— Алло! Берта!.. Скажи, будь ласка, мадам, що її хоче бачити пан комісар Мегре... Так, він уже тут... Нехай підніметься?.. Дякую.

— Можете піднятися... Третій поверх праворуч...

Підіймаючись сходами, Мегре раптом подумав про фламандців. Цікаво, чи стоять вони ще на місці, чи, підписавши протокол, вже відпливають у напрямку до Руана?

Двері відчинилися раніше, ніж він устиг подзвонити. Гарненька молода покоївка пильно оглянула його з голови до ніг, неначе вперше в житті бачила живого поліцая.

— Пройдіть сюди... Дозвольте ваш капелюх...

Розкішна квартира з ліпними золоченими стелями в стилі барокко була обставлена старовинними різьбленими меблями. М'які квітчасті килими устеляли підлогу. Вже в коридорі можна було чути пташиний щебет. Крізь напіввідчинені двері салону видно було велику бронзову клітку, принаймні з десятком пташиних пар.

Почекавши хвилин із десять, комісар немов на знак протесту вже запалив був люльку, але відразу вийняв з рота, щойно до вітальні зайшла пані Келлер. Мегре б уражений, побачивши, яка вона тендітна й стрункa, зовні лиш років на десять старша за свою доньку. Чорна з білим сукня дуже пасувала до її білявого волосся та блакитних, кольору незабудок, очей.

— Жаклін дзвонила мені, — мовила вона, жестом показуючи на страшенно невигідне крісло з прямою дерев'яною спинкою.

Сама пані Келлер сіла на пуф, оббитий старовинною килимовою тканиною. Трималася вона дуже прямо, як очевидно, її колись навчали в монастирі.

— Отже, ви знайшли мого чоловіка…

— Ми його не шукали, — відповів Мегре.

— Певна річ… Не уявляю, навіщо вам справді було його шукати… Кожному вільно жити, як йому заманеться… До речі, правда, що його життю ніщо не загрожу чи ви сказали це, аби лише заспокоїти мою дочку?

— Професор Маньєн певний, що все буде гаразд.

— Професор Маньєн?.. Я його добре знаю… Він не раз бував тут…

— Ви знали, що ваш чоловік живе в Парижі?

— Я могла тільки здогадуватися… За двадцять років, відколи він подався до Африки, я одержала від нього всього дві листівки… Та й то в перший місяць…

Пані Келлер не розігрувала перед ним комедію скорботи, а спокійно дивилася прямо у вічі, як людина, котра вміє не розгублюватися у будь-якій ситуації.

— Ви принаймні певні, що це саме він?

— Ваша дочка впізнала його на фотографії…

Комісар простяг їй пошарпане посвідчення. Вона підвелася, взяла на комоді окуляри і довго розглядала фотографію. Її обличчя не відбивало жодного хвилювання.

— Жаклін не помилилася… Певна річ, він дуже змінився, але я теж можу заприсягтися, що це Франсуа…

Вона підвела голову.

— Він справді жив за кілька кроків звідси?

— Під мостом Марі.

— Я проходила цим мостом по кілька разів на тиждень… Навпроти, на тім березі, живе одна моя добра приятелька… Пані Ламбуа. Вам, певно, знайоме це прізвище. Її чоловік…

Метре не став довідуватися, яке саме становище посідав чоловік пані Ламбуа.

— Отже, ви ні разу не бачили вашого чоловіка, відколи він поїхав з Мюлуза?

— Ні разу.

— І він не писав вам, не телефонував?

— За винятком двох листівок, я не одержувала від нього жодних звісток… Безпосередньо — жодних.

— А посередньо?

— Мені якось довелося зустрічатися в гостях з колишнім губернатором Габона паном Періньоном... Він запитав мене, чи я часом не родичка доктора Келлера.

. — І що ж ви відповіли?

— Правду. Це його збентежило. Мені довелося витягати з нього кожне слово. Від нього я довідалася, що Франсуа не знайшов у Африці того, що шукав.

— А що він шукав?

— Розумієте, це ідеаліст... Він не створений для сучасного життя... Після своєї невдачі в Мюлузі...

Комісар зробив здивоване обличчя.

— Хіба дочка вам не розповідала?.. А втім, вона тоді бла надто мала і рідко бачила свого батька... Так от, замість завести собі таку клієнтуру, якої він заслуговував... Може, вип'єте склянку чаю?.. Тоді, пробачте, мені доведеться пити чай у вашій присутності. Вже час...

Вона подзвонила.

— Берто, принеси чай...

— На одну особу?

— Так... Що я могла б запропонувати вам, комісаре?.. Віскі?.. Нічого?.. Ну, як хочете... То про що ж це я розвідала? Ах, так... Хтось, здається, написав роман "Лікарня бідаків" чи "Сільський лікар"... Не пам'ятаю точно... Так от, ще в Мюлузі Франсуа став чимось на зразок такого лікаря для бідаків. Всі вже навіть звикли до того, що йому можна

не платити… До нього стікалися злидарі усієї округи, і ніхто не платив… Не знаю, чим би це скінчилося, коли б не спадщина… Ми, мабуть, самі пішли б з торбою… Зауважте, комісаре, що я йому ні за що не докоряю… Така вже в нього вдача… Він не міг інакше. Його батько… А втім, байдуже… У кожної сім'ї свої проблеми…

Задзвонив телефон.

— Пробачте… Алло!.. Так, це я… Аліса?.. О, даруй, люба, я, мабуть, трохи спізнюся… Ні, ні… Навпаки, все гаразд. Ти бачила Лору?.. Теж буде?.. Ну, чудово… Я більш не можу з тобою говорити, у мене гість… Я тобі все розкажу… Бувай…

Усміхаючись, вона знову глянула на комісара.

— Це дружина міністра внутрішніх справ… Ви знаєте?

Мегре заперечливо мотнув головою і поклав люльку в кишеню. Його дратували і ці папуги, і ці вимушені паузи… А ось і покоївка, на цей раз із чаєм..

— Франсуа хотів стати ординатором у лікарні і цілі два роки готувався до конкурсу, але… О, у Мюлузі вам кожен скаже, яка то була кричуща несправедливість Франсуа, безперечно, був найдосвідченішим, найбільш підготовленим із кандидатів… В лікарні він був би якраз на своєму місці… Але, як водиться, головним лікарем став протеже якогось великого цабе… Та хіба ж це причина, щоб усе облишити?!.

— Отже, через це розчарування…

— Я гадаю, що так… Ми з ним рідко розмовляли… Коли він був удома, то завжди замикався в кабінеті… Він завжди був трохи дикий, та з того дня немов перестав володіти собою… Не подумайте, що я

нарікаю… Я навіть відмовилася од розлучення, коли він це запропонував.

— Він пив?

— Дочка вам казала про це?

— Ні.

— Так, він почав випивати… Зважте, що я ні разу бачила його п'яним, хоча в кабінеті завжди стояла пляшка вина. Та зате інші бачили, як він виходив із таких гадючників, де йому, як лікареві, не годилося б і показуватися.

— Ви почали розповідати про Габон…

— По-моєму, він хотів стати другим доктором Швейцером… Ви мене розумієте? Податися до джунглів, відкрити там лікарню і лікувати негрів — щоб якомога рідше зустрічатися з білими людьми, особливо з людьми своєї верстви…

— І йому знов не пощастило?

— Я, на жаль, не знаю подробиць, але він, здається, настроїв проти себе місцеву адміністрацію, а також хазяїв кількох великих компаній… Це все, що мені вдалося випитати у губернатора… І, можливо, через клімат, він почав усе більше пити… Не подумайте, що я кажу це з ревнощів, я ніколи його не ревнувала… Там, у Габоні, він жив у тубільній халупі з негритянкою, і, здається, в них були діти.

Мегре дивився на клітку з папугами, пронизану сонячним промінням.

— Йому дали зрозуміти, що в Габоні без нього можуть обійтися.

— Ви хочете сказати, що його вислали звідти?

— Схоже на те... Я не знаю точно, як це робиться, а губернатор говорив досить ухильно... В усякому разі йому довелося повернутися до Франції...

— Один із ваших приятелів бачив його на бульварі Сен-Мішель. Як давно це було?

— А, дочка вам і про це розповіла!.. Зауважте, цілковитої певності в мене немає... Чоловік із рекламними щитами начебто скидався на Франсуа і здригнувся, коли мій приятель назвав його на ім'я...

— Вони не розмовляли?

— Франсуа глянув на нього так, наче вперше побачив... Це все, що я знаю...

— Як я вже сказав вашій дочці, я зараз не можу просити вас прийти й опізнати його, бо все обличчя в нього забинтоване... Та як тільки йому стане краще...

— Вам не здається, що це буде надто тяжким випробуванням?

— Для кого?

— Для нього ж, певна річ!

— Але ми повинні бути певні, що це саме він...

— Я майже певна цього... Вже один цей шрам над оком... Пам'ятаю, це сталося якось у неділю, у серпні...

— Я знаю.

— В такому разі я не бачу, чим іще могла б бути вам корисна…

Мегре підвівся, йому хотілося якнайшвидше вийти на вулицю, щоб не чути тріскотні папуг.

— Сподіваюся, газети…

— Обіцяю вам, що газети писатимуть про це якнайменше.

— Я турбуюся не так за себе, як за свого зятя. Діловій людині завжди неприємно, навіть небезпечно, коли її ім'я… Зауважте, ми від нього нічого не приховували… Він все зрозумів і примирився. Може, все-таки щось вип'єте?

— Ні, дякую.

Але одразу на вулиці Мегре запитав Торанса:

— Ти часом не знаєш, де тут найближче кафе?.. Страх, як хочеться пити…

От би зараз пивця, холодного, з густою піною!

Кафе — затишне, як він того й хотів, — було зовсім поряд, але пиво, на жаль, виявилося тепле і несмачне.

4

— Список у вас на столі, — доповів Люка, котрий завжди відзначався ретельністю.

В кабінеті, залитому призахідним сонцем, Мегре побачив не один, а кілька списків, віддрукованих на машинці. У першому з них під рубрикою "Мотлох" був перелік речей, що становили рухоме та нерухоме майно Професора з-під мосту Марі: фанерні ящики, дитяча коляска, діряві ковдри, старі газети, жаровня, казанок, "Надгробні промови" Боссюе тощо. Все це було звалене тепер нагору в кутку лабораторії.

В другому списку був опис одягу, що його привезли з лікарні, і, нарешті, в третьому детально перелічували предмети, знайдені в кишенях потерпілого.

Та замість читати довгий список, комісар почав відкривати брунатний паперовий мішок, куди бригадир Люк склав весь дріб'язок. В цю хвилину Мегре являв собою досить кумедне видовище — так дитинча розв'язує пакуночок під різдвяною ялинкою, сподіваючись знайти в ньоиу бозна-які скарби.

Його увагу одразу привернув старий пом'ятий стетоскоп. Він вийняв його і поклав на стіл.

— Взято у правій кишені піджака, — прокоментував інспектор. — У лікарні мені сказали, що він зіпсутий.

Навіщо ж у такому разі Франсуа Келлер носив його при собі? Може, сподівався полагодити? Чи скоріше реліквію, останню ознаку своєї професії?

Потім на світ з'явився кишеньковий ножик з трьома лезами та штопором. Рогова ручка в нього була надтріснута. Це він також міг знайти десь на смітнику.

Далі комісар видобув із мішка берестову люльку з буком, перев'язаним дротиком.

— А це з лівої кишені, — пояснив Люка. — Вона дещо мокра…

Мегре машинально потяг носом.

— А тютюну немає? — запитав він.

— Кілька недокурків, вони на дні мішка. Од води вони стали справжньою кашею.

Можна було уявити собі, як Професор зупинявся на тротуарі, нагинався над недокурком сигарети, розгортав його і висипав у жменю ще крихітку тютюну. Хоча комісар цього й не виявляв, та йому було приємно довідатися, бродяга курив саме люльку. Ні пані Келлер, ні її донька не сказали йому про цю деталь.

Цвяшки, гвинтики. Навіщо вони могли знадобитися старому, який вже кілька років спав попід мостами, вкриваюсь старими газетами? Очевидно, він машинально поклав їх до кишені, знайшовши десь на звалищі, і завжди носив з собою, як носять талісман.

А втім, коли вже говорити про талісман, то за нього скоріше правили оці три скляні кульки, що відсвічували на сонці всіма кольорами веселки. Комісар взяв одну і якийсь час крутив у руці. Колись у дитинстві він теж любив бавитися такою іграшкою. Чого тільки не віддавали йому за неї сусідські хлопчаки?! Мегре підставив люльку під сонячний промінь і замилувався веселою грою різнобарвних полисків, майже не звертаючи вже уваги на решту Професорового майна: кілька монет та дві злиплі від води асигнації по п'ятдесят франків, знайдених у годинниковій кишені штанів.

— Ти взяв відбитки пальців?

— Звичайно, патроне. Всі хворі в палаті витріщилися на мене. Я був також в архіві, там їх звірили.

— Нічого… Келлер ніколи не мав справи ні з нами, ні правосуддям…

— Він уже прийшов до тями?

— Ні. Щоправда, очі в нього напіврозплющені, але, здається, він нічого не бачить. Дихання важке, з присвистом… Інколи стогне…

Перш ніж податися додому, він ще встиг переглянути поточні справи й підписати кілька паперів. Незважаючи на заклопотаний вираз обличчя, настрій у нього був веселий і безхмарний, подібний до того сонячного паризького дня. Невже лише випадково, виходячи з кабінету, він поклав собі в кишеню одну із скляних кульок? Був вівторок, день запіканки з макаронів. Меню інших днів змінювалося з тижня на тиждень, але невідомо чому щочетверга у Мегре подавали м'ясний бульйон, а щовівторка — макаронну запіканку з дрібно посіченою шинкою чи тонко нарізаними трюфелями.

З того, як блищали очі його дружини, Мегре відразу збагнув, що в неї є для нього новини. Він не поспішав сказати їй, що вже побував у Жаклін Русле та в Келлер.

— Я голодний, як пес.

Він не хотів, щоб макарони з шинкою задубіли через їхню розмову. І лише коли обоє сіли до столу біля відчиненого вікна, за яким пломеніло призахідне сонце, Мегре запитав:

— Що, дзвонила сестра?

— Молодчина! Вона встигла опитати всіх своїх подруг.

Поряд із її тарілкою лежав геть списаний папірець.

— Хочеш знати, що вона сказала?

Далекий приглушений клекіт вулиці сповнював кімнату.

За стіною у сусідів монотонно бубонів телевізор.

— Може, хочеш послухати останні новини?

— Я краще послухаю тебе.

Поки жінка розповідала, він знову грався скляною кулькою, не виймаючи її з кишені.

— Чого ти усміхаєшся?

— Просто так… Я слухаю…

— Насамперед я дізналася, звідки взялося те багатство, що його успадкувала у своєї тітки пані Келлер… Це досить довга історія… Тебе цікавлять подробиці?

Він кивнув. Під зубами смачно хрумтіли макарони.

— Так от, її тітка була доглядальницею в лікарні і до сорока років дівувала…

— Вона жила в Мюлузі?

— Ні, у Страсбурі… Це сестра її матері… Ти слухаєш?

— Умгу…

— В тамтешній лікарні у кожного лікаря кілька приватних палат… Якось перед самою війною їй довелося доглядати за якимось торгівцем брухтом на прізвище Лемке. Уже тоді в нього була погана репутація… Казали, що той потай не гребує й лихварством…

— Вони поженилися?

— Звідки ти знаєш?

Він уже шкодував, що зіпсував їй розповідь.

— Я зрозумів це з виразу твого обличчя.

— Так, він справді на ній оженився… Та слухай далі. Коли почалася війна, він значно розширив свою фірму. Під час окупації активно співробітничав із німцями і нажив чималий капітал… Тобі не набридло?..

— Навпаки, це дуже цікаво… А що з ним сталося після визволення?

— Альзаський комітет руху опору присудив його до страти та конфіскації майна… Але здійснити цей присуд не вдалося… Лемке зник, мов у землю запався… Здається, йому пощастило дістатися до Іспанії, а звідти пароплавом до Аргентіни… Разом із жінкою. Один із мюлузців — хазяїн ткацької фабрики — бачив їх на вулиці в Буенос-Айресі… Ще трохи запіканки?

— Будь ласка… Тільки зі скоринкою…

— Не знаю, чи вони там працювали чи просто подорожували для власної втіхи… Якось по дорозі до Бразилії їхній літак розбився в горах… Екіпаж та всі пасажири гинули… І от, саме тому, що подружжя Лемке загинуло під час повітряної катастрофи, весь спадок дістався не родичам чоловіка, як можна було сподіватися, а пані Келлер… І знаєш чому?

Мегре знизав плечима, хоча насправді він хитрував, знаючи, що не розуміє, в чім справа.

— Виявляється, що, коли чоловік і жінка стають жертвами одного й того ж нещасного випадку, закон вважає, що бодай на кілька секунд, жінка переживає свого чоловіка. На думку лікарів, ми, жінки, живучіші за чоловіків… Таким чином, спадок Лемке дістався спочатку його вдові, а потім її небозі, тобто пані Келлер… Ну, тепер тобі ясно? Вона була дуже вдоволена з себе.

— І от виходить, коли б у Страсбурі якась доглядальниця не вийшла заміж за торгівця брухтом, а в горах Південної Америки не розбився літак, лікар Келлер ніколи не став би бродягою… Можливо, він би й досі жив зі своєю родиною в Мюлузі на Дикій вулиці… Ти згодний?

— Цілком імовірно…

— В мене є також деякі відомості щодо пані Келлер, але сестра попередила, що за їх вірогідність вона не відвідає…

— А все-таки?

— Це дуже активна та енергійна особа, але вона трохи звихнулася на світських розвагах. Весь свій час вона присвячує полюванню на видатних людей. Після від'їзду чоловіка вона з головою пірнула у світське життя — бали, танці, звані обіди… Кажуть, вона досить часто міняла коханців… Здається, серед них був і префект Баде — ще за життя його жінки… Був там ще якийсь генерал, забула прізвище…

— Я бачив пані Келлер, — сказав комісар.

Якщо пані Мегре й була розчарована, то не показала цього.

— Ну і яка ж вона з себе?

— Ти змалювала її досить точно… Тендітна, знервована, дуже випещена дама, яка не показує на свій вік… І страшенно любить папуг…

— Звідки ти взяв про папуг?

— Їх у неї повна квартира.

— Вона живе в самому Парижі?

— І де б ти думала? На острові Сен-Луї, за триста метрів від мосту Марі, під яким ночував її чоловік… До речі, він курив люльку…

Між макаронами та десертом він дістав із кишені скляну кульку і почав катати її по скатертині.

— Що то в тебе?

— Скляна кулька… У Професора їх було три…

Вона уважно глянула на чоловіка.

— Ти йому симпатизуєш, правда?

— Здається, я починаю його розуміти…

— Розуміти, чому він пустився берега і став бродягою?

— Можливо, й це… Він довго жив у джунглях, за сотні кілометрів від великих міст та шляхів… Там теж його спостигло розчарування…

— Чому?

Це навряд чи зрозуміла б пані Мегре, яка змалку жила в іншому затишнішому світі, шанувала розміреність, порядок та чистоту.

— Мене найбільше цікавить одне питання, — промовив Мегре замість відповіді. — В чому його провина?

Пані Мегре насупила брови.

— Що ти маєш на увазі?.. Хіба ж не його напівмертвого кинули до Сени?

— Так, він справді жертва, але…

— Але що?

— У криміналістів, зокрема американських, є досить своєрідна теорія, яка на перший погляд може здатися парадоксальною… Та тільки на перший…

— Що за теорія?

— Що принаймні у восьми випадках з десяти жертва певною мірою поділяє відповідальність з убивцею.

— Я не розумію…

Він, немов зачарований, дивився на кульку.

— Ну, скажімо, чоловік ревнує до когось свою дружину… Між ними сварка… Він їй за щось докоряє, а вона тримається визивно…

— Ну, буває…

— Тепер уявімо, що він хапає ножа і каже: "Коли я ще раз дізнаюся, що ти була з ним — уб'ю!"

— І таке може бути.

— А вона йому: "Ти не посмієш… Ти на таке негодний!"

— І тепер розумію…

— Так от, в багатьох житейських драмах трапляється щось подібне… Ось ти допіру розповідала про Лемке, який, по-перше, лихварював, доводячи до відчаю своїх клієнтів, а по-друге, співробітничав із бошами… Чи дуже ти здивувалася б, дізнавшись, що його вбили?

— Але ж лікар…

— Так, на перший погляд він нікому не заподіяв лиха. Ночував під мостами, вдень ходив вулицями з рекламними щитами… А вранці і ввечері пив червоне вино…

— Ну от бачиш!

— А втім, хтось не полінувався вистежити, де він живе, серед ночі напав на нього, розбив йому голову, міг і вбити, потім ще тяг по набережній і кинув у воду… І лише чудом його врятували… Цей "хтось", певно, мав якийсь мотив… І мотив цей, свідомо чи несвідомо, дав йому сам Професор.

— Він досі не опритомнів?

— Ні.

— Ти сподіваєшся, що він щось скаже, коли прийде до пам'яті?

Замість відповіді Мегре лише знизав плечима і заходився набивати люльку. Згодом вони погасили світло і сіли біля відчиненого вікна.

Вечір був тихий і теплий. Розмова їхня переривалася довгими паузами, що не перешкоджало подружжю відчувати себе дуже близькими одне одному.

Наступного ранку, такого ж самого теплого й сонячного, ідучи на роботу, Мегре помітив на деревах ніжні ще клейкі листочки, що зеленіли на місці вчорашніх бруньок. Весна вже впевнено порядкувала в Парижі.

Щойно він зайшов до свого кабінету, як у двері просунулася голова Ляпуента.

— Патроне, ви приймете гостей? — весело запитав він.

Йому явно уривався терпець, і вигляд в нього був не менш гордий, ніж напередодні у пані Мегре.

— Де вони?

— У приймальні.

— А хто це?

— Власник червоного "Пежо чотириста три" та його друг, що був із ним того вечора... На жаль, моя заслуга тут невелика. Все було просто... В Парижі, виявляється, зовсім небагато червоних "Пежо чотириста три", і лише у трьох номери з двома дев'ятками... Із них одна вже тиждень у ремонті, а друга в Каннах разом із своїм власником...

— Ти допитав цих людей?

— Я поставив їм лише кілька запитань… Краще ви самі погляньте, що це за пани… Привести?

В погляді Ляпуента було щось таємниче, немов він готував комісарові якийсь сюрприз.

— Гаразд…

У його руці знову опинилася скляна кулька, і він тримав її, мов талісман.

— Месьє Жан Гійо, — оголосив інспектор, впускаючи першого гостя.

Це був невисокий на зріст панок років за сорок віком, одягнутий досить елегантно.

— Месьє Ардуен, кресляр…

Кресляр був вищий на зріст, худорлявіший, трохи молодший.

— Сідайте, панове… Здається, у одного з вас є власний "Пежо чотириста три" червоного кольору.

— Це в мене, пане комісар, — не без гордощів озвався невисокий панок. — Я придбав його в кінці минулого року…

— А де ви живете, месьє Гійо?

— На вулиці Тюрен, поблизу бульвару Тампль.

— Ваша професія?

— Я страховий агент.

Очевидно, йому не часто доводилося бувати в карному розшуці і розмовляти з головним комісаром, але в його поведінці Мегре не помітив ніяких ознак страху. Навпаки, він з цікавістю розглядав кабінет, так немов хотів потім докладніше розповісти про все своїм приятелям.

— А ви, месьє Ардуен?

Лише тут він помітив, що кресляр заїка.

— Я… я ме… мешкаю у то… тому ж… бу… будинку.

— Поверхом вище, — підказав Гійо.

— Ви одружені?

— Шш-ще па-па-парубкую…

— А в мене є жінка і двоє дітей — хлопчик та дівчинка, — мовив страховий агент, не чекаючи, поки його запитають.

Стоячи в дверях, Ляпуент намагався стримати усмішку.

І справді, могло здатися, що ці двоє, сидячи на стільцях з капелюхами на колінах, виконують естрадний номер.

— Ви друзі?

Незважаючи на свій гандж, Ардуен відповів на це запитання в один голос із Гійо:

— Давні друзі…

— Ви знайомі з Франсуа Келлером?

Вони здивовано перезирнулися, немов уперше почули це ім'я.

— А… а х-хто це? — запитав кресляр.

— Це один лікар з Мюлуза.

— Я зроду не був у Мюлузі, — озвався Гійо. — І він каже, що знає мене?

— Що ви робили увечері минулого понеділка?

— Я вже пояснив вашому інспекторові… Ми не знали, що це заборонено…

— Розкажіть докладно, що ви робили?

— Близько восьмої я повернувся додому, бо затримався, обходячи клієнтів… Мій район у західному передмісті… Не встиг я переступити поріг, як жінка одізвала мене в куток і тихо, щоб не почули діти, повідомила, що наш Нестор…

— Хто такий Нестор?

— Наш собака датської породи… Йому вже минуло дванадцять років… Він був найкращим другом наших дітей… Можна сказати, вони зросли в нього на очах… Коли вони були маленькі, він, бувало, ляже біля їхніх колисочок, і хай хто спробує підійти… Навіть мене не підпускав…

— Отож ваша жінка сказала вам…

Та Гійо провадив своє.

— Не знаю, чи ви коли тримали собак датської породи… На жаль, вони не такі живучі, як інші… Я навіть не знаю чому… І хвороби в них майже як у людини. Кілька тижнів тому Нестора розбив параліч, і я запропонував одвезти його до ветеринара й усипити… Жінка заперечувала… І от у понеділок, повернувшись додому, я довідався, що недавно у собаки почалася агонія і що його перенесли до Люсьєна… Жінка не хотіла, щоб діти бачили, як він конає…

Мегре глянув на Ляпуента. Той весело підморгнув йому.

— Коли я піднявся до Люсьєна, бідолашний Нестор уже конав… Я одразу подзвонив ветеринарові, але мені відповіли, що він у театрі і повернеться не раніше дванадцятої… Я сів на підлогу й поклав голову Нестора собі на коліна. Собака конвульсивно здригався.

Під час цієї розповіді Ардуен раз по раз кивав головою, аж поки спромігся й собі встромити слово:

— В-він по-по-помер…

— Нестор помер о пів на одинадцяту, — вів далі страховий агент.

— Коли я пішов сказати про це жінці, діти вже спали. Я щось проковтнув наспіх, бо того дня навіть не встиг пообідати. Признаюся, потім ще випив дві чарки коньяку, щоб трохи одлягло… Потім узяв пляшку і піднявся до Люсьєна — він був схвильований не менше за, мене. Усім було тяжко. Ми з жінкою навіть заплакали.

Словом, маленька трагедія поряд із великою.

— От тоді ми й замислилися, що робити з трупом… Звичайно, ми могли перечекати ніч і одвезти його на собачий цвинтар… Я десь чув, що є такий… Та місце там, напевне, дорого коштує, і, крім того, я не міг

марнувати на неї весь день… Адже я на роботі… У жінки теж обмаль часу.

— Одне слово…

— Одне слово…

Гійо затнувся, впустивши нитку розповіді.

— Ми… ми… ми… — знову втрутився Ардуен.

— Нам не хотілося лишати Нестора десь на пустирі. Ви уявляєте собі дога? А там, на підлозі в Люсьєновій їдальні, він здавався ще більшим. Одне слово…

Месьє Гійо явно зрадів, пригадавши, на чому зупинився.

— Одне слово, ми вирішили кинути його в Сену. Я пішов додому і приніс лантух з-під картоплі. Але він виявився замалим — звисали лапи. Ми насилу знесли труп по сходах і поклали його в багажник машини.

— Котра була година?

— Десять хвилин на дванадцяту.

— Звідки вам відомо, що було саме десять хвилин на дванадцяту?

— Річ у тім, що консьєржка ще не спала і запитала в нас, що сталося. Я їй усе розповів. Двері її комірчини були відчинені, і я машинально глянув на годинника: він показував десять хвилин на дванадцяту.

— Ви їй сказали, що хочете кинути собаку в Сену?

— Так, і поїхали до моста Селестен… Це найближчий.

— Щоб доїхати туди, вам потрібно було кілька хвилин. Ви не зупинялися по дорозі?

— Коли їхали до Сени? Ні. Ми поїхали найкоротшим шляхом, і були там хвилин за п'ять — не більше. Спочатку я не наважувався спускатися машиною до води. Та переконавшись, що на березі нікого немає…

— Отже, тоді ще не було пів на дванадцяту?

— Певно, що ні… Ви зараз зрозумієте чому. Ми з Люсьєном розгойдали його і кинули в воду.

— І нікого не побачили?

— Нікого…

— Але ж поблизу стояла баржа.

— Цілком вірно… На ній навіть світилося.

— А на палубі нікого не було?

— Здається, ні…

— Отже, до моста Марі ви не доїздили?

— Чого б ми туди їхали? Ми кинули Нестора біля того місця, де стояла машина…

Ардуен весь час кивав головою. Інколи він поривався щось сказати, але тут же змушений був затуляти рота.

— Ну, а потім?

— Потім ми від'їхали… Коли ми вже були нагорі…

— Цебто на набережній Селестен?

— Еге ж… Мені чомусь стало так тяжко, неначе я допіру поховав дорогу мені людину… Дома коньяку вже не було, і я запропонував Люсьєнові зайти на хвилинку до кафе… На розі вулиці Тюрен та Фран-Буржуа поблизу площі Вогезів…

— І ви знову пили коньяк?

— Еге ж… Там на стіні годинник… Коли ми зайшли, він показував за двадцять дванадцяту, але хазяїн сказав, що він іде на п'ять хвилин вперед…

І з розпачем у голосі Гійо повторив:

— Клянусь вам, я не знав, що це заборонено… Уявіть себе на моєму місці… Це все заради дітей… Я навіть не уявляю, що б із ними було, коли б вони побачили мертвого Нестора… Вони навіть досі цього не знають… Ми їм сказали, що Нестор утік і що, можливо, його скоро знайдуть…

Мегре, сам не знаючи чому, дістав із кишені кульку і почав крутити її в руці.

— Можна сподіватися, що ви сказали правду?

— Навіщо б я брехав? Якщо треба сплатити штраф, я…

— О котрій годині ви повернулися додому?

Приятелі збентежено перезирнулися. Ардуен уже відкрив був рота, щоб відповісти, але його знову випередив Гійо:

— Пізно… Коло першої години ночі.

— Ви весь час сиділи в кафе?

Мегре добре знав той район. Там усе зачинялося о дванадцятій ночі — або й раніше.

— Ні, кафе зачинили, і ми ще хильнули по останній чарці на площі Республіки…

— І ви не були п'яні?

— Знаєте, як це буває… Вип'єш одну, щоб заспокоїтися… Потім другу…

— Ви не повертались знову до Сени?

Гійо здивовано глянув на комісара, а потім перевів погляд на свого друга, немов запрошував його у свідки.

— Звичайно ж, ні, що б ми мали там робити?

— Дякую, панове, — мовив комісар. — Інспектор Ляпуент зараз запише ваші свідчення.

І вже вслід їм додав:

— Тільки майте на увазі, що все сказане вами буде перевірено…

— Клянусь, що я сказав правду…

— Я… я… т-теж…

Це вже скидалось на комедію.

Мегре залишився в кабінеті сам і підійшов до вікна, не випускаючи кульки з рук. За деревами блищала на сонці брунатна стрічка Сени, по якій туди й назад пропливали буксири, баржі, невеличкі пароплави. На мосту Сен-Мішель яскріли сукні жінок.

Потім він повернувся до столу і зателефонував до лікарні.

— Мені потрібна старша сестра хірургічного відділу.

Могло здатися, що її підмінили — тепер це була сама чемність. Відчувалося, що шеф мав із нею відповідну розмову.

— А я саме збиралася вам подзвонити, пане комісар… Його допіру оглянув головний лікар… Він вважає, що хворий незабаром видужає… Жодних ускладнень… Це справжнє чудо…

— Він уже опритомнів?

— Ще не зовсім, але часом здається, що він дивиться цілком свідомо.

— Обличчя в нього досі забинтоване?

— Уже ні.

— Ви гадаєте, що сьогодні він прийде до тями?

— Це може статися щохвилини… Якщо хочете, я вам подзвоню, як тільки він заговорить.

— Не треба… Я незабаром буду у вас.

— Зараз?

— Так, зараз.

Йому не терпілося скоріше познайомитися з Професором, якого він, власне кажучи, досі ще не бачив в обличчя.

В інспекторській Ляпуент вистукував на машинці свідчення страхового агента та його заїкуватого друга.

— Я йду до лікарні… Не знаю, коли повернуся…

Лікарня була за два кроки. Мегре подався туди, як до сусідів у гості — неквапливо, з люлькою в зубах, заклавши руки за спину. В голові йому блукали якісь невиразні думки.

В приймальні назустріч комісарові кинулася гладка Леа у тій самій рожевій блузці.

— Що тут робиться, пане комісар?! — заторохтіла вона. — Мало того, що мене не пускають до нього… Вони навіть не хочуть сказати, як він себе почуває… Ще й загрожують покликати поліцая!.. Ну, а вам що відомо?

— Допіру мені сказали, що йому вже значно краще…

— Можна сподіватися, що він оклигає?

— Можна сподіватися.

— Йому дуже боляче?

— Не думаю… Очевидно, йому роблять уколи.

— Учора якісь молодики в цивільному забрали його речі… Це ваші люди?

Він ствердно кивнув і посміхаючись додав:

— Не турбуйтеся, нічого не пропаде…

— Ви досі не знаєте, хто це зробив?

— А ви?

— За п'ятнадцять років, відколи я живу під мостами, ще не було такого, щоб хтось нападав на бродягу… Кому ми заважаємо? Адже немає людей смирніших за нас…

Слово, як видно, сподобалося їй, і вона повторила:

— Немає смирніших… Та ви й самі це добре знаєте, пане комісар… Між нами ніколи не буває жодних сварок… Кожен робить, що хоче, і поважає свободу іншого. Бо коли не шанувати свободу, то на біса ж тоді ночувати під мостами?

Придивившись пильніше, Мегре помітив, що очі в неї посоловіли, та й обличчя було червоніше, ніж напередодні.

— Ви сьогодні пили?

— Промочила горлянку…

— А що кажуть ваші друзі?

— Що вони мають казати? Кожен на своєму віку бачив і не таке.

Побачивши, що Мегре прямує до сходів, Леа запитала:

— Може, я вас почекаю?.. Я хочу знати, як він там.

— Я можу затриматись…

— Байдуже… Я нікуди не поспішаю…

До старої повертався добрий настрій. В її беззубій посмішці було щось дитяче.

— У вас сигарети не знайдеться?

Мегре показав на люльку.

— Тоді дайте пучку тютюну… Я хоч пожую…

В ліфті разом із ним підіймалися двоє санітарів з хворим на носилках. На четвертому поверсі він одразу побачив старшу сестру, що виходила із якоїсь палати.

— Ви самі знаєте, де він лежить… Я незабаром прийду: мене викликають до операційної…

Як і напередодні, погляди хворих звернулися до Мегре: певно, його впізнали. З капелюхом у руці комісар попрямував до ліжка доктора Келлера. Замість учорашніх бинтів на його обличчі було кілька смужок клейкого пластиря.

Келлера напередодні поголили, і він був мало схожий па свою фотографію. Обличчя землисте, змарніле, гострі вилиці, тонкі бліді губи. Мегре здригнувся, зненацька зустрівшись із поглядом хворого.

Бродяга, безперечно, дивився на нього — і дивився цілком свідомо.

Мегре. відчув, що потрібно щось сказати, та нараз йому забракло слів. Біля ліжка стояв стілець, і комісар сів.

— Вам уже краще? — нарешті зніяковіло спромігся він притишивши голос.

Він був певний, що його слова не потонули в тумані, ще Келлер почув їх і зрозумів. Але в спрямованому на нього погляді була цілковита байдужість.

— Ви мене чуєте, докторе Келлер?

Так почався цей довгий і сповнений несподіванок двобій.

5

Мегре дуже рідко говорив з дружиною про справи, які розслідував. А втім, він майже ніколи не обговорював їх зі своїми найближчими помічниками і обмежувався тим, до давав їм вказівки. Такий уже був метод його роботи: поступово дійти до суті самому, проникаючи в життя людей, про існування яких він ще напередодні не мав жодної гадки.

— Що ви про це думаєте, комісаре? — нерідко запитував його судовий слідчий на тому чи тому етапі розслідування.

Потім у Палаці правосуддя любили цитувати його незмінну відповідь:

— Пане судовий слідчий, я нічого не думаю.

Хтось із дотепників якось зауважив:

— Мегре перевтілюється…

Певною мірою він мав рацію. Мегре надто шанував слова, щоб розкидатися ними без потреби.: Цього разу все склалося інакше, в усякому разі щодо пані Мегре — завдяки сестрі, що жила в Мюлузі, вона, вже стала йому в пригоді. Саме тому, сідаючи обідати, він промовив:

— Я щойно познайомився з Келлером.

Вона була вкрай здивована — і не тільки тому, що чоловік сам перший заговорив про справу. Її вразив той безтурботно-веселий, майже грайливий тон, яким він до неї звернувся, лукаві іскорки в його очах.

Цього разу газети не набридали Мегре, а помічник прокурора та судовий слідчий дали йому спокій. Врешті, замір невідомого нападника зазнав невдачі, бродяга залишився живий, і на диво швидко наганяв здоров'я, так що це навіть вражало доктора Маньєна. Отже, це був злочин без жертви, тобто і без убивці, і, крім гладкої Леа та двох-трьох бродяг, ніхто вже не цікавився долею Професора.

Що ж до Мегре, то навіть коли б ця справа хвилювала всю країну, він не міг би віддати їй більше часу та уваги. Якось непомітно для нього самого розслідування загадкового замаху перестало бути звичайним службовим обов'язком, воно цілком заполонило комісара як щось дороге і необхідне йому особисто.

Судячи з тону, яким він повідомив дружину про своє знайомство з бродягою, можна було подумати, що йшлося про людину, котру вони обоє давно мріяли зустріти.

— Він уже опритомнів? — обережно запитала паї Мегре, намагаючись не виявляти надмірної зацікавленості.

— І так, і ні… Досі він не промовив жодного слова. Він лише дивився на мене, але я певен, що він усе зрозумів… Щоправда, старша медсестра іншої думки… Вона гадає, що він ще не отямився після ін'єкцій, і його стан подібний станові боксера після нокауту…

За вікном їдальні пронизливо торохтіли горобці.

— Ти думаєш, він знає, хто на нього напав?

Комісар зітхнув і відсунув порожню тарілку. Пані Мегре здалася незвичною та іронічна посмішка, що раптом з'явилася на обличчі чоловіка. В неї чомусь склалося враження, що він глузує з самого себе.

— Не можу сказати нічого певного… Мені дуже важко пояснити своє враження.

Він ще ніколи не відчував такого збентеження і такого бажання розгадати цю таємницю, як того ранку в лікарні під час відвідин бродяги.

Важко було уявити більш несприятливі умови для та кого візиту. Ніхто з хворих не спав, у палаті стояв глухий гомін, який переривався зойками та стогоном тих, кому робили перев'язки чи ін'єкції. Декому з них і справді було дуже зле. По вузькому проходу між ліжками бігала чергова сестра, нахиляючись то над тим, то над іншим.

Коли Мегре зайшов, усі погляди зупинилися на ньому і всі напружили слух, як тільки він підсів до свого клієнта.

На порозі раз по раз з'являлася старша сестра, в її поглядах він читав невдоволення і тривогу.

— Прошу вас не залишатися тут довго, — промовила вона. — Не треба його втомлювати.

Мегре говорив майже пошепки, нахилившись над самісіньким обличчям бродяги.

— Ви чуєте мене, месьє Келлер?.. Ви пам'ятаєте, що з вами сталося минулого понеділка, увечері, коли ви спали під мостом Марі?

Але його погляд, як і досі, залишався байдужим. У цих блідо-сірих, немов вилинялих очах, очах людини, що багато бачила і багато страждала, комісар не міг помітити ні болю, ні тривоги.

— Цей напад на вас стався, коли ви вже спали?

Професор навіть не намагався відвести очей, і дивна річ: здавалося не Мегре вивчав бродягу, а бродяга вивчав Мегре.

Це так бентежило комісара, що він відчув необхідність відрекомендуватися.

— Моє прізвище Мегре… Комісар з Управління карного розшуку… Я намагаюся з'ясувати, що з вами сталося… Я розмовляв із річниками, які вас врятували, а також бачився з вашою дочкою та дружиною….

Його обличчя залишалося незворушним, але в очах майнула ледве вловима тінь іронії.

— Вам важко розмовляти?

Комісар марно чекав, що він зараз кивне головою чи примружить повіки. Здавалось, бродяга навіть не чув запитання.

— Ви усвідомлюєте, що з вами розмовляють?

Ще б пак! Мегре був певний, що він не помиляється. Келлер не тільки усвідомлював, що з ним розмовляють, а й розумів кожен нюанс того, що говорив комісар.

— Вам неприємно, що я допитую вас у присутності стількох свідків?

І, немов виправдовуючись, почав пояснювати:

— Звичайно, я б теж не заперечував проти окремої палати… Та, на жаль, це пов'язано з великими адміністративними труднощами… Ми не маємо змоги оплатити окрему палату…

Як не дивно, але все було б значно простіше, коли б Професор був убивцею чи хоча б запідозреним у вбивстві.

Тоді б йому не відмовили в окремій палаті. Кошторис не передбачав нічого подібного лише для жертви.

— Я буду змушений запросити сюди вашу дружину… для офіційного встановлення вашої особи… Звичайно, це лише формальності… Ви не заперечуєте проти зустрічі з нею.

Губи ледь здригнулися, але він не зронив жодного звука. На обличчі не було ні гримаси, ні усмішки.

— З вашого дозволу вона відвідає вас сьогодні.

Професор не заперечував, і Мегре міг дозволити собі перепочинок. Він мало не задихався в палаті, просякнутій запахом медикаментів та хвороб.

— Я можу подзвонити? — звернувся він згодом до старшої медсестри.

— Ви ще довго збираєтесь його мучити?

— Його повинна опізнати дружина… Це займе всього кілька хвилин…

Ось про що, в загальних рисах, він розповів пані Мегре під час обіду, сидячи біля відчиненого вікна.

— Мадам Келлер якраз була вдома і пообіцяла прийти негайно. Я домовився, щоб її не затримували внизу, і ви йшов до коридора покурити… Тут до мене підійшов Маньєн.

Вони зупинилися біля вікна, що виходило на подвір'я і комісар запитав:

. — Отже, ви теж гадаєте, що зараз він уже при свідомості?

— Цілком можливо… Допіру, під час огляду, мені здалося, що він усе розуміє… Та як лікар я ще не можу заявити, про це категорично… Дехто гадає, що ми не можемо помилятися і повинні на все дати відповідь. Але ж насправді ми найчастіше просуваємося навпомацки… Я просив невропатолога оглянути його сьогодні.

— А чи не важко було б перевести його до окремої палати?

— Не тільки важко, а неможливо… Всюди переповнено. На кількох поверхах ліжка стоять просто в коридорах. Хіба що перевести його до приватної клініки…

— Треба буде запропонувати це його дружині…

— Ви гадаєте, що він на це погодився б?

Це було малоймовірно. Келлер відмовився від затишної домівки і пішов жити під мостами не для того, щоб потім у безпорадному стані перейти на утримання дружини.

Немов у відповідь на його думку з ліфта вийшла сама пані Келлер і почала спантеличено озиратися навкруги. Комісар поспішив їй назустріч.

— Ну, як він?

В її голосі не можна було вловити ні занепокоєння, ні хвилювання. Відчувалося, що вона почувала себе тут не на місці і хотіла якнайшвидше опинитися знову в своїх апартаментах на острові Сен-Луї, серед своїх папуг.

— Мовчить.

— Він опритомнів?

— Думаю, що так, але в мене немає доказів…

— Я мушу з ним говорити?

Мегре пропустив її вперед — всі хворі витріщилися на неї, поки вона ступала по начищеному паркету. А пані Келлер шукала очима чоловіка, потім рішуче попрямувала до п'ятого ліжка і зупинилася за два кроки від хворого, неначе ще не вирішила, як їй краще триматися.

Келлер дивився на неї усе тим же байдужим поглядом.

Вона була в елегантному бежевому костюмі й модному капелюшку, і тонкий аромат парфумів дивно контрастував з терпкими запахами палати.

— Ви його впізнаєте?

— Так, це він… Він дуже змінився, але це він…

Настала ще одна болісна для всіх пауза. Пані Келлер нарешті наважилася ступити кілька кроків, що відділяли її від хворого, і, знервовано клацаючи замком сумочки, промовила:

— Це я, Франсуа… Я завжди знала, що рано чи пізно мені доведеться побачити тебе в такому сумному становищі… Сподіваюсь, ти незабаром одужаєш… Я хотіла б тобі допомогти…

Про що він зараз думав, так незворушно дивлячись на неї? Вже цілих вісімнадцять років він жив у іншому світі, намагаючись втекти й сховатися від свого минулого. І от воно знову постало перед ним.

На його обличчі марно було шукати слідів гіркоти. Він раптом одірвав погляд від своєї колишньої дружини і трохи повернув голову, щоб упевнитися, що комісар ще тут.

— Я міг би заприсягтися, що він просив мене скінчити цю очну ставку.

— Ти говориш так, неначе давно його знаєш, — спробувала заперечити пані Мегре.

Та чи було це далеким від істини? Звичайно, Мегре ніколи раніше не зустрічав Франсуа Келлера особисто, але скільки подібних на нього людей встигли висповідатися за ці тридцять років у тиші його кабінету?

Певна річ, точнісінько такого випадку в нього не було, та людські проблеми залишалися сталими й загалом однаковими.

— Пані Келлер не дуже наполягала, щоб їй дозволили залишитися, — зауважив комісар. — Перед тим, як піти, вона вже хотіла відкрити сумку і дістати гроші. На щастя, вона вчасно передумала… Вже в коридорі вона запитала в мене: "Ви гадаєте, що йому нічого не потрібно?" Я відповів, що ні, та вона не заспокоїлася.

"Може, я все-таки залишила б певну суму директорові лікарні? Франсуа було б краще в окремій палаті". "Вільних палат немає…" Та вона не йшла. "Що я маю робити далі?"

"Поки що нічого… Пізніше я пришлю до вас інспектора… Вам доведеться підписати акт про опізнання вашого чоловіка…"

"Навіщо? Хіба ви ще не переконалися?.." Тільки тоді вона пішла…

Вони вже скінчили обід, і пані Мегре почала наливати каву. Комісар запалив люльку.

— А ти повернувся до палати?

— Так… Незважаючи на докірливі погляди старшої сестри.

Стосунки з нею вже межували з відкритою ворожнечею.

— І він знову нічого не сказав?

— Нічого… Говорив я сам, майже пошепки… Поряд санітари поралися з якимось хворим.

— І що ти йому сказав?

Для пані Мегре ця ділова розмова за чашкою кави була майже чудом. Здебільшого вона могла тільки здогадуватися, якою справою займався її чоловік. Він попереджав її по телефону, що не прийде обідати чи вечеряти або що не ночуватиме вдома, а про все інше вона вже довідувалася з газет.

— Я вже точно не пригадую, що саме я йому казав, — усміхнувся Мегре, приховуючи деяку збентеженість. — Я хотів завоювати його довіру… Я розповів йому про розмову з гладкою Леа, про його речі, що зберігатимуть в надійному місці до його видужання тощо… Здається, це було йому приємно. Я йому також сказав, що зі своєю жінкою він може більше не зустрічатися, якщо не хоче… Розказав, що вона хотіла найняти для нього окрему палату, але марно, бо не було вільних… Очевидно, збоку це виглядало так, ніби я читаю молитву.

Потім я запитав: "До речі, ви, здається, не дуже б хотіли перейти до приватної клініки?"

— І він знову нічого не відповів?

Мегре трохи зніяковів.

— Я знаю, що це дурниця, але я певний, що ми розуміли один одного і що він схвалював мої дії. Потім я за говорив про замах…

"Отже ви спали, коли це сталося?" — запитав я. Це трохи нагадувало гру в кішку й мишку… Я переконався, що він раз назавжди вирішив нічого не говорити… Проживши стільки років під мостами, можна звикнути мовчати.

— Навіщо йому мовчати?

— Не знаю.

— Щоб урятувати когось від звинувачення?

— Можливо.

— Кого ж саме?

Мегре знизав плечима і підвівся.

— Коли б я це знав, я був би господом богом… Мені хочеться відповісти тобі словами доктора Маньєна: "Я не чудотворець".

— Отже, ти не випитав нічого нового?

— Нічого.

Це було не зовсім точно. Він відчував, що цей ранковий візит не минув марно. Можливо, він не відкрив нових фактів, але той невловимий душевний контакт, що встановився між ним та бродягою, був важливіший за будь-які факти.

— І от вийшло так…

Він зупинився, немов боячись звинувачення в наївності. Тим краще! Йому потрібно було висловитись.

— Словом, вийшло так, що я дістав із кишені скляну кульку… Не скажу, що я зробив це цілком свідомо. Я раптом відчув її у своїй руці, і мені заманулося покласти її йому в руку… Боюсь, що я мав досить смішний вигляд… А він… Йому навіть не треба було на неї дивитися… Він упізнав її відразу, як тільки доторкнувся… Що б там не казала санітарка; але я певний, що йому це було приємно… Коли б ти тільки бачила, як проясніло його обличчя і як заблищали очі — радісно і лукаво водночас…

— І все-таки він і далі мовчав?

— Це інша річ… Я знаю, що він вирішив не допомагати мені… І він мовчатиме… Мені доведеться шукати істину самому…

Невже на нього так вплинув той виклик, що його всією своєю поведінкою кидав бродяга? Пані Мегре не пам'ятала ще жодного випадку, коли б її чоловік працював над розслідуванням злочину з таким натхненням.

— Вийшовши з лікарні, я одразу побачив Леа, яка чекала мене на вулиці, жуючи тютюн… Я дістав кисет і сипнув їй ще жменю…

— Ти гадаєш, що вона нічого не знає?

— Коли б вона щось знала, вона б мені про це розповіла… Між людьми паризького дна більше солідарності, ніж між тими, що живуть у багатих кварталах… Я певний, що вони зараз теж розпитують одне одного, провадять, так би мовити, своє окреме розслідування… Вона повідомила мені лише один цікавий факт… Виявляється, Келлер. почав жити під мостом Марі всього два роки тому…

— А де ж він жив раніше?

— Теж на березі Сени, але вище, на набережній Рапе, під мостом Берсі…

— Хіба бродяги так часто міняють місця?

— Не частіше, ніж інші смертні… Переїзд для них теж подія… Кожен шукає собі домівку і поступово звикає до неї…

Він підійшов до буфета і налив собі чарчину коньяку, немов хотів винагородити себе за таку тривалу розмову. Потім узяв капелюх і поцілував дружину.

— Ну, до вечора…

— Ти сподіваєшся повернутися вчасно?

Він знав про це не більше за неї. Власне кажучи, він не мав жодної гадки про те, що робитиме далі.

Торанс ще зранку перевіряв свідчення страхового агента і його заїкуватого друга. Очевидно, він уже опитав мадам Гуле, консьєржку з вулиці Тюрен, і торговця винами з вулиці Фран-Буржуа.

Незабаром вони знатимуть, чи відповідає дійсності їхня історія про Нестора, чи це суцільна вигадка. А втім, навіть якщо все й підтвердиться, це ще не означає, що двоє друзяк не могли напасти на Професора.

Але з якою метою? Поки що Мегре не міг на це відповісти.

Чи, може, пані Келлер раптом вирішила позбутися свого чоловіка? Але, знову-таки, навіщо? І хто їй допомагав?

Якось багато років тому, коли йому довелося розслідувати справу одного бідака, що загинув за не менш таємничих обставин, Мегре сказав судовому слідчому:

— Так бідаків не вбивають…

Так не вбивають і бродяг. Але ж хтось явно намагався вкоротити віку Франсуа Келлеру.

Він стояв у черзі на автобусній зупинці, мимоволі підслуховуючи перешіптування двох закоханих, як його осяйнула одна думка. Чи справді Професор був такий бідний?

Допіру в своєму кабінеті він подзвонив пані Келлер, її не було вдома. Покоївка повідомила, що мадам обідає з приятелькою в ресторані, але в якому саме — вона не знає.

Тоді він зателефонував Жаклін Русле.

— Я знаю, ви бачилися з мамою. Вона дзвонила мені вчора після вашого візиту. Сьогодні ми теж розмовляли, годину тому… Отже, це справді мій батько?..

— У цьому тепер немає жодних сумнівів…

— Ви досі не знаєте, з якої причини на нього напали?.. Можливо, це була звичайна бійка?

— Ваш батько був забіяка?

— Аж ніяк… Це найсмирніша людина в світі… Принаймні таким я його пам'ятаю. Він із тих, що, дістався удар по лівій щоці, підставляють праву…

— А ви поінформовані щодо справ вашої матері?

— Яких справ?

— Коли ваша мати виходила заміж, вона не була така багата і не сподівалася розбагатіти… Ваш батько теж… Тому я хотів би знати, чи уклали вони окрему шлюбну угоду. Якщо ні, то ваш батько має право на половину всього майна і може будь-коли скористатися з цього права…

— Про це не може бути й мови, — не вагаючись відповіла пані Русле.

— Ви певні цього?

— Мама вам може це підтвердити… Коли я виходила заміж, таке питання виникло в нотаря… Мої батьки уклали шлюбну угоду про роздільне користування майном…

— Чи не міг би я запитати у вас прізвище вашого нотаря?

— Метр Прежан, вулиця Бассано…

— Дякую…

— Отже, ви вважаєте, що я можу не йти до лікарні?

— А ви?

— Я не певна, що мій візит буде для нього приємний. Адже мамі він нічого не сказав. Здається, він навіть удав, що не впізнає її…

— Можливо, вам справді краще не ходити…

Йому необхідна була бодай видимість діяльності, і він подзвонив метрові Прежану. Нотаря довелося довго вмовляти і навіть пристрашити папірцем за підписом судового слідчого, бо той затявся на святості професійної таємниці.

— Мене цікавить лише одне… Чи можете ви підтвердити, що пан і пані Келлер із Мюлуза одружилися з умовою роздільного користування майном? У вас є офіційна шлюбна угода щодо цього?

По аж надто тривалій паузі на тому кінці проводу пролунало сухе "так", і трубку поклали.

Інакше кажучи, Франсуа Келлер справді був бідаком і не міг навіть претендувати на ту спадщину, що дісталася його жінці від продавця брухту.

Черговий на комутаторі не міг приховати свого подиву, коли Метре раптом наказав:

— Дайте мені Сюренський шлюз...

— Шлюз?

— Так, шлюз. Хіба там немає телефону?

— Є. З'єдную...

Незабаром до телефону на тому кінці проводу підійшов доглядач шлюзу, і комісар назвав себе.

— Пробачте, ви, очевидно, реєструєте судна, що проходять вашим шлюзом? Мене цікавить самохідна баржа, що мала пройти ваш шлюз учора надвечір... "Зварте Зваан"... Це фламандська назва...

— Знаю, знаю... На ній два брати, тендітна блондиночка та дитина... Вони останніми прибули до шлюзу і вночі пройшли до нижнього б'єфу...

— Ви не можете сказати, де вона зараз?

— Стривайте... У них потужний дизель, і до того ж течія не досить сильна...

Мегре чекав, поки той щось підраховував, бурмочучи собі під ніс назви якихось міст і сіл.

— Якщо не помиляюся, вони могли пройти кілометрів із сотню і зараз допливають до Жюз'є... В усякім разі, вони вже, безперечно, проминули Пуасі... Все залежить від того, скільки часу вони простояли біля шлюзів у Бужівалі та Кар'єрі...

За кілька хвилин Мегре вже був у інспекторській.

— Хлопці, хто з вас знає Сену?

— Вниз чи вгору по течії? — почув він у відповідь.

— Вниз... У районі Пуасі... Можливо, трохи далі...

— Я, — обізвався один із інспекторів. — В мене є човен, і я щороку спускаюсь аж до Гавру під час відпустки... Пуасі я знаю, як п'ять пальців, там я залишаю свій човен.

Мегре і не здогадувався, що інспектор Нев'є, сіренький, хирлявий городянин, займається спортом.

— Візьміть машину... Ви будете мене супроводжувати...

Нев'є довелося, мабуть, трохи чекати на подвір'ї, бо комісара затримав інспектор Торанс, що саме повернувся з результатами проведеного дізнання.

— Собака справді здох у понеділок увечері, — підтвердив він. — Мадам Гійо досі плаче, коли згадує про це. Чоловіки поклали труп до багажника машини і повезли, щоб кинути в Сену... Їх бачили в кафе на вулиці Тюрен. Вони зайшли за кілька хвилин до закриття...

— Тобто о котрій годині?

— Це було після половини на дванадцяту… Гравці в карти вже закінчували останню партію, і хазяїн чекав, щоб опустити жалюзі… Мадам Гійо теж підтвердила, що її чоловік повернувся пізно, коли вона вже спала, і що він був добряче напідпитку… Вона кілька разів повторила, що він непитущий і випив лише тому, що був дуже схвильований…

Нарешті комісар і Нев'є вмостилися в машині, що помчала їх крізь лабіринт вулиць до Асньєрських воріт.

— Понад берегом Сени зараз далеко не проїдеш, — зауважив інспектор. — Ви певні, що баржа проминула Пуасі?

— Начальник шлюзу вважає, що так…

На дорозі, там і там, вже мелькали відкриті автомобілі; в деяких водії сиділи, пригортаючи однією рукою своїх супутниць. На подвір'ях люди саджали квіти, якась жінка в блакитній сукні годувала курей.

Мегре сидів, примруживши, і, здавалося, куняв, зовні байдужий до всього, що їх оточувало. Щоразу, як показувалася Сена, Нев'є говорив, що то за місце.

Річкою в обох напрямках пропливали численні баржі, великі і малі. На палубі однієї з них якась жінка прала білизну, друга стояла за кермом, а поруч, біля її ніг, примостився опецькуватий малюк.

У Мелані, де на якорі стояло кілька барж, Нев'є трохи загальмував машину.

— Пробачте, патроне, як ви сказали називається ця баржа?

— "Зварте Зваан"… Це означає "Чорний лебідь"…

Нев'є вийшов із машини і попрямував до гурту людей, що стояли на набережній. Мегре здалеку бачив, як вони жваво жестикулювали, показуючи руками в напрямку течії Сени.

— Фламандці пройшли тут півгодини тому, — оголосив інспектор, беручись за кермо. — Вони роблять по десять кілометрів на годину, а то й більше, так що зараз вони десь поблизу Жюз'є.

Лише за Жюз'є, біля острівка Монтале, показалася бельгійська баржа, що йшла вниз по течії.

Вони перегнали її на кількасот метрів, і Мегре, вийшовши з машини, став на березі. Не боячись здатися смішним, він заходився махати руками. За штурвалом із сигаретою в зубах стояв молодший ван Хутте. Він одразу впізнав комісара, щось крикнув у відчинений люк і зменшив швидкість. В ту ж мить з люка вигулькнула голова Йєфа, а далі й уся довга, незграбна постать.

— Мені треба з вами поговорити, — крикнув комісар, склавши долоні рупором.

Йєф жестами відповів, що нічого не чує через шум двигуна, і комісар, на мигах звелів йому зупинитися.

Навколо них простягалися голі порожні поля. Приблизно за кілометр від них бовваніли сірі й червоні черепичні дахи, білі стіни, бензоколонки, виблискувала золотом вивіска готелю.

Хуберт ван Хутте дав задній хід. Жінка також з'явилася над люком — видно, запитала в чоловіка, що сталося.

На баржі діялося щось дивне. Збоку могло здатися, що брати не розуміють один одного. Йєф показував вдалину, на село, певно, кажучи Хубертові, де зупинитися. Але той, стоячи за кермом, уже підводив судно до берега. Зрозумівши, що тепер уже нічого не вдієш, Йєф кинув чал, і інспектор Нев'є, як бувалий моряк, спритно підхопив його. На березі були кнехти для причалу, і за кілька хвилин баржа зупинилася.

— Якого біса вам ще потрібно? — загорлав фламандець, червоний од люті.

Між баржею та берегом було кілька метрів, але він навіть не збирався кинути місток.

— І хто це дав вам право ось так узяти й зупинити судно? Ви що, хочете спровадити нас на дно?

— Нам треба поговорити, — відповів Мегре.

— Ви мали змогу досхочу наговоритися в Парижі… Я сказав вам усе, що знав…

— У такому разі нам доведеться зустрітися в моєму кабінеті…

— Що?.. Ви хочете, щоб я повернувся до Парижа з повним трюмом шиферу?

Менш запальний Хуберт знаками просив брата заспокоїтися. Потім перекинув місток і вправно, як акробат, пробіг по ньому на берег, щоб закріпити.

— Даруйте, месьє, але він каже правду… Не можна зупиняти судно, де заманеться.

Мегре піднявся на борт, відчуваючи деяке збентеження. Він ще досі не знав, про що їх питати. Крім того, вони перебували в департаменті Сени-та-Уази, і згідно з законом провадити допити тут могла лише версальська поліція.

— Довго ви збираєтесь нас затримувати?

— Не знаю…

— Бо ми не згодні тут ночувати. Зараз ще можна за світ сонця дістатися до Манта…

— В такому разі, відчалюйте…

— Ви поїдете з нами?

— А чом би й ні?

— Ну, знаєте, такого ще не бувало!

— Нев'є, сідайте в машину… Зустрінемось у Манті.

— Ну, що ти скажеш, Хуберте?

— Нічого не вдієш, Йєфе!.. З поліцією краще не сперечатися…

Крізь напіввідчинені двері рубки виднілася білява голівка молодички і долинав лепет дитини. Як і напередодні, звідти смачно пахло.

Місток було знову перетягнуто на баржу, і, перш ніж сісти в машину, Нев'є звільнив чал. Він упав на воду, збивши сніп блискучих бризок.

— Якщо у вас є запитання, я слухаю…

В трюмі знову стугонів двигун, за бортом тихо плескалась вода.

Мегре стояв на кормі і неквапливо набивав люльку, міркуючи, з чого ж йому почати.

6

— Вчора ви сказали мені, що машина була червоного кольору, так?

— Еге ж, месьє... — Він вимовляв "мосю", подібно до штальмейстера, що оголошує програму в цирку. — Вона була така ж червона, як ота смуга на прапорі...

І він показав рукою на чорно-жовто-червоний бельгійський прапор, що майорів за кормою.

Хуберт знов стояв за штурвалом, білява молодичка поралася з дитиною в рубці. Що ж до Йєфа, то в ньому явно боролися два почуття. В той час, як традиційна фламандська гостинність вимагала належним чином прийняти комісара, запросити до столу, можливо, навіть хильнути з ним по чарочці ялівцівки, глибокий інстинкт власника і вражене самолюбство не могли пробачити ні цієї грубої зупинки посеред ріки, ні нового допиту.

У погляді, яким він зараз стежив за непроханим гостем, таким чужим тут, на баржі, у своїй краватці та капелюсі, світилася неприхована ворожість.

Минуло вже кілька довгих хвилин, а Мегре досі не знав, з якого саме боку підступитися до свого норовистого співрозмовника. Йому вже не вперше доводилося зустрічатися з такими ж ось простими, не дуже кмітливими людьми, що не довіряють ні іншим, ні самим собі, і, боячись, щоб хтось не скористався з їх недоумства, відразу стають або надто розв'язними, або просто замикаються у ворожій мовчанці.

Колись давно, багато років тому, комісарові вже доводилося провадити допит на баржі. Щоправда, тоді ці судна були дерев'яні і мали зовсім інший вигляд. Це були так звані кінні баржі. Їх тягли на довгих вірьовках вздовж каналів запряжені коні, які потім разом з погоничами почували на борту.

Комісар досі пам'ятав приємний запах дьогтю, яким їх час од часу промащували. Внутрішнє трохи кокетне оздоблення рубки нагадувало інтер'єр підміської літньої дачі.

Рубка на "Чорному лебеді" була вже обставлена цілком солідно й респектабельно, як постійна квартира у місті. Крізь прочинені двері комісар угледів масивні дубові меблі, килими, зелені вазони на вишиваних скатерках. Міцні віконні рами та одвірок були оббиті лискучою міддю.

— А де ви були, коли почули шум на набережній? Здається, лагодили двигун?

Світлі очі Йєфа немов прикипіли до нього, і комісарові здалося, що він ще не знає, яку позицію йому краще зайняти й тому намагається вгамувати свою лють.

— Послухайте, мосю… Вчора вранці ви були тут і чули, як я відповідав слідчому на всі його запитання… І на ваші теж… Ваш писар усе це занотував… Потім я підписав мої свідчення… Вірно я кажу?

— Вірно.

— А тепер ви з'являєтесь знову і запитуєте в мене те саме. Це не гаразд… Адже варто мені помилитися, як ви скажете, що я брехав… Ми прості люди, мосю, ми університетів не закінчували… І я, і Хуберт — звичайні роботяги… Та й Аннеке зовсім не білоручка…

— Я лише хочу перевірити…

— А що вам тут перевіряти?! Я був на своїй баржі, робив свою справу… Раптом хтось плюхнувся у воду, а я скочив у шлюпку і врятував його… Я не вимагаю ні подяк, ні поздоровлень, ні винагороди… Я хочу тільки одного — дайте мені спокій… Мені вже набридли ваші допити. Ось як я міркую, мосю…

— Ми знайшли тих двох добродіїв, що приїздили на червоній машині.

Йєф раптом спохмурнів. Чи, може, це тільки здалося комісарові?

— Тим краще… От їх би й питали…

— Вони кажуть, що вийшли з машини не опівночі, а о пів на дванадцяту…

— Можливо, у них відставав годинник, вірно я кажу?

— Ми перевірили їхні свідчення… З набережної вони поїхали до кафе на вулиці Тюрен і були там об одинадцятій сорок…

Йєф глянув на брата, який надто рвучко обернувся до нього.

— Певно, нам краще піти в помешкання… Там можна сісти…

У досить просторій каюті, що правила за кухню та їдальню водночас, на білій емалевій плиті тушкувалося рагу. Побачивши чужинця, Аннеке, що саме годувала дитину, хутенько перебігла до спальні. Мегре встиг розгледіти широке ліжко, застелене стьобаною ковдрою.

— Може, сядемо, вірно я кажу?

Все ще вагаючись і немов проти власної волі, фламандець дістав із буфета з заскленими дверцями темний глиняний глек з ялівцівкою та дві високі склянки.

Крізь квадратні ілюмінатори видно було дерева на березі, іноді пропливав червоний дах якої-небудь вілли. Йєф із склянкою в руці довго стояв мовчки, потім сьорбнув горілки і трохи потримав у роті, перш ніж проковтнути.

— Він помер? — запитав він нарешті.

— Ні. Він уже опритомнів.

— Що ж він сказав?

Тепер настала черга Мегре побаритися з відповіддю. Він розглядав гаптовані фіранки на вікнах, мідні плетені підвазонники, фотографію дебелого чолов'яги в светрі та морському картузі, що висіла в позолоченій рамці на стіні.

Людей такого гатунку часто можна побачити на суднах: кремезні, плечисті, з моржевими вусами.

— Це ваш батько?

— Ні, мосю. Це батько Аннеке.

— Ваш батько також був річник?

— Мій батько був вантажником в Антверпені. А це, самі розумієте, робота не для білої людини.

— Тому ви й пішли працювати на баржу?

— Я почав працювати на баржах з тринадцяти років, і досі ніхто на мене не нарікав…

— Минулого вечора…

Метре сподівався піддобритися до фламандця, ставлячи йому запитання, що не стосувалися справи, але той уперто хитав головою:

— Ні, мосю! Я не брешу… Вам досить лиш перечитати ті папірці, що я підписав.

— А коли я виявлю, що ваші свідчення неточні?

— Тоді робіть, що вважаєте за потрібне.

— Ви бачили, як ті двоє чоловіків на машині виїхали з-під мосту Марі?

— Прочитайте, що я говорив.

— Вони запевняють, що не проїздили повз вашу баржу. — Кожен може говорити, що йому заманеться, вірно я кажу?

— Вони ще запевняють, що на набережній не було ні душі, і, скориставшись з цього, вони кинули в Сену здохлого собаку.

— Коли їм хочеться називати його собакою, то при чому тут я?

Аннеке повернулася, але вже без малої, яку, очевидно, поклала спати. Молодичка сказала чоловікові кілька слів по-фламандськи, той кивнув, і вона почала розливати суп.

Баржа сповільнила хід. Мегре був уже подумав, що вони причалюють, але, глянувши у вікно, побачив буксир, а за ним — три

баржі, які немов через силу підіймались вгору проти течії. Вони проходили під мостом.

— Це ваша власна баржа?

— Так… Наша з Аннеке…

— Ваш брат співвласник?

— Цебто як?

— Він не має права на частину майна?

— Ні, мосю… Баржа належить тільки нам з Аннеке.

— Отже, ваш брат просто служить у вас?

— Еге ж, мосю… Все-таки, своя людина краще, вірно я кажу?

Мегре вже майже звик до його вимови, до його "мосю" і до нескінченних "вірно я кажу?", якими він закінчував кожну фразу. З насторожених поглядів білявої молодички видно було, що вона розуміє лиш окремі слова і марно намагається збагнути, про що розмовляють чоловіки.

— І як давно?

— Вже біля двох років…

— Отже, раніше він працював на іншій баржі? Де — в Бельгії чи у Франції?

— Так само, як і ми: то в Бельгії, то у Франції. Все залежить від того, який у тебе вантаж…

— Чому ви взяли його до себе?

— Мені ж потрібен помічник, вірно я кажу? Самі бачите, баржа… чималенька…

— А як же раніше?

— Що раніше?

— Як ви справлялися до того, як узяли брата до себе?

Він вирішив посуватися потроху, ставити найневинніші запитання, аби тільки знову не сполохати норовистого фламандця.

— Я вас не розумію…

— Адже й тоді ви працювали тут не самі?

Перш ніж відповісти, Йєф скоса зиркнув на жінку, немов хотів упевнитися, що вона нічого не зрозуміла.

— Певно, що не сам…

— А з ким?

Йєф почав повільно наливати чарки. Він думав.

— Раніше на його місці був я сам…

— Ви працювали матросом?

— Ні, механіком.

— А хто був хазяїн?

— Я не певний, що ви маєте право ставити мені ці запитання… Моє особисте життя нікого не стосується… Крім того, моєю, я бельгійський підданий… Я тут іноземець, вірно я кажу?

Коли він нервувався, його фламандська вимова ставала ще виразнішою.

— Так не годиться! Мої справи нікого не обходять! І якщо я фламандець, це ще не означає, що кожен може совати свого носа до мого кошика з яйцями.

Мегре не відразу второпав останню фразу і насилу стримав усмішку.

— Я можу повернутися сюди з перекладачем і допитати вашу жінку…

— Я не дозволю турбувати Аннеке…

— І все-таки мені доведеться її потурбувати, як тільки я візьму дозвіл судді… Я от думаю, чи не простіше було б одвезти вас усіх трьох до Парижа?

— А що буде з баржею?.. Е, ні, отут я певен, що ніхто вам не дасть такого права…

— А чому ви не відповідаєте мені просто?

Йєф ван Хутте раптом нахилив голову і спідлоба зиркнув на комісара, неначе школяр, що збирається встругнути якусь капость.

— А тому, що це мої особисті справи…

Досі він мав рацію. У комісара не було жодних поважних підстав для такого допиту. Він просто покладався на свою інтуїцію, його вразила поведінка фламандця, коли він підіймався на баржу біля Жюз'є.

Йєфа ван Хутте було не впізнати. Він був явно стурбований появою комісара і не зміг цього приховати. Його реакція була гострою і безпосередньою: він тепер метушився, нервувався, кричав… Куди раптом подівся той спокійний, впевнений у собі, насмішкуватий хазяїн баржі, що лише вчора чекав на них у порту Селестен?

— Отже, ви хочете, щоб я забрав вас з собою?

— Для цього мусять бути підстави… Адже є закон!

— Підстава та, що ви відмовляєтесь відповідати на звичайнісінькі запитання…

Мотор знов стугонів на всю потужність, і знизу видно було довгі ноги Хуберта, що немов приріс до штурвала.

— Бо ви хочете мене заплутати…

— І не думаю. Просто я хочу встановити істину…

— Яку істину?

Він то наступав, то відступав, то здавався впевненим у своїх правах, то помітно тривожився.

— Коли ви купили цю баржу?

— Я її не купував.

— А втім, вона належить вам… — Так, мосю, вона належить мені і моїй жінці…

— Інакше кажучи, одружившись з нею, ви стали власником баржі… Раніше баржа належала їй?

— А що в цьому незвичайного? Адже ми одружилися цілком законно, в присутності бургомістра і попа…

— Отже, раніше "Чорного лебедя" водив її батько?

— Так, мосю… Раніше тут хазяйнував старий Віллемс.

— У нього було багато дітей?

— Нікого, крім Аннеке…

— А що сталося з його жінкою?

— Вона померла за рік до нашого шлюбу.

— Ви вже тоді працювали на баржі?

— Еге ж, мосю…

— І давно?

— Віллемс якраз найшов мене, коли померла його жінка… Це було в Оденарді…

— Раніше ви працювали на іншому судні?

— Так, мосю... На "Трьох братах"...

— А чому ви пішли звідти?

— То була стара баржа... Вона ніколи не ходила до Франції і перевозила тільки вугілля.

— Вам не подобалося перевозити вугілля?

— Так, це брудна робота.

— Отже, ви прийшли на цю баржу близько трьох років тому... Скільки років було тоді Аннеке?

Почувши своє ім'я, жінка з цікавістю зиркнула на комісара.

— Ну, вісімнадцять, а що?

— Її мати допіру померла?..

— Еге ж, мосю... В Оденарді, я вам уже сказав...

Він прислухався до шуму мотора, глянув у вікно і пішов щось сказати братові. Хуберт приглушив двигун: баржа підходила до залізничного моста.

Комісар терпляче розплутував клубок, намагаючись не порвати тонесеньку нитку.

— Отже, раніше вони справлялися самі, — сказав Мегре. — Та от померла мати, і їм стала потрібна допомога... Правильно?

— Правильно...

— Ви мали стежити за двигуном?

— Не тільки це… На судні доводиться робити все…

— І ви одразу закохалися в Аннеке?

— А це, мосю, вже наша особиста справа, чи як?.. Це стосується лише її і мене…

— Коли ви одружилися?

— За місяць буде два роки…

— Тобто після смерті Віллемса? Це його портрет на стіні?

— Його…

— Коли він помер?

— За півтора місяця до нашого весілля.

І знову Мегре відчув, що він надто поволі посувається вперед. Та нічого не залишалося, як, набравшись терпіння, поступово зменшувати круг, щоб не сполохнути фламандця.

— Оголошення про заручини було надруковано вже після смерті Віллемса?

— Не знаю, як у вас, але у нас в Бельгії оголошення про заручини друкуються лише за три тижні до шлюбу…

— Звичайно, про шлюб ви домовилися раніше?..

— Певна річ, інакше б ми не побралися.

— Ви можете поставити це саме запитання вашій дружині?

— Чому я маю ставити їй такі запитання?

— Що ж, в такому разі мені доведеться запросити перекладача…

— Ну й…

Він явно хотів сказати: "Ну й запрошуйте!"

Це поставило б комісара в досить скрутне становище. Адже він був у чужому департаменті і взагалі не мав права чинити подібний допит.

На щастя, ван Хутте передумав і звернувся по-фламандськи до своєї жінки. Та зашарілася, здивовано глянула на нього, потім на комісара і щось промовила, легенько усміхаючись.

— Будь ласка, перекладіть.

— Гаразд… Вона каже, що ми давно кохалися…

— Приблизно з рік до весілля?

— Приблизно…

— Інакше кажучи, це почалося, як тільки ви з'явилися на баржі…

— Яке кому…

Мегре не дав йому скінчити.

— Мене цікавить, чи знав про ваші стосунки батько Аннеке?

Йєф мовчав.

— Очевидно, як більшість закоханих, ви спочатку приховували те, що було між вами?..

Фламандець знову підійшов до вікна.

— Зараз причалюємо… Я мушу допомогти братові.

Слідом за ним Мегре вийшов на палубу. Вони справді наближалися до Мант-ля-Жолі — невеличкого порту з кам'яною набережною, біля якої на причалі стояло з десяток барж.

Мотор почав затихати, потім знову застугонів: увімкнули задній хід. Під кормою враз спінилася і завирувала вода. З причалу та з інших барж моряки уважно стежили за маневрами "Чорного лебедя", стиха перемовляючись між собою. Йєф кинув чал, і його вправно впіймав якийсь хлопчина років дванадцяти.

Присутність на баржі нікому не знайомого добродія в плащі та капелюсі викликала загальну цікавість.

Із сусідньої баржі хтось голосно по-фламандськи гукнув Йєфа; той теж відповів незрозумілим комісарові вигуком, ні на мить не відриваючи очей від берега.

Недалеко від набережної, за великою купою цегли, комісар упізнав чорну поліцейську машину. Поряд, із сигаретою в зубах, стояв інспектор Нев'є.

— Ну, сподіваюсь, тепер ви дасте нам спокій. Нам уже час обідати. З п'ятої години ранку ми на ногах…

— Ви не відповіли на моє запитання.

— Яке запитання?

— Ви не сказали, чи знав Віллемс про ваші стосунки з його дочкою.

— Як вам здається, я оженився на ній чи ні?

— Ви оженилися на ній після його смерті…

— Хіба я винний, що він помер?

— Він довго хворів?

Вони знову стояли на кормі, і Хуберт чув їхню розмову. Брови в нього були насуплені.

— Віллемс ніколи в житті не хворів… Якщо не вважати за хворобу те, що він кожного вечора напивався, як свиня… І Хуберт швидко зиркнув на свого брата, і Мегре здалося, що в його погляді світився подив, неначе хлопець не сподівався на такий поворот розмови.

— Він помер від білої гарячки?

— Що це таке?

— Хвороба, від якої найчастіше помирають п'яниці… У них починається приступ і…

— В нього не було жодних приступів… Просто він так нацмулився, що не міг устояти на ногах і впав…

— У воду?

Здавалося, Йєфові не дуже подобалась присутність брата, котрий весь час прислухався до їхньої розмови.

— Еге ж, у воду…

— Це сталося у Франції?

Фламандець кивнув.

— В Парижі?

— Так… В Парижі він завжди набирався по саму зав'язку…

— Чому?

— Там у нього була одна краля… Вони пили удвох…

— Ви знайомі з цією жінкою?

— Я навіть не знаю, як її звати…

— А де вона живе, знаєте?

— Теж ні.

— Але ж ви бачили їх разом?

— Бачив, як вони одного разу заходили до готелю… Тільки не треба казати про це Аннеке…

— Вона не знає, як помер її батько?

— Знає, але про цю жінку їй ніхто не розповідав.

— Ви б її впізнали?

— Можливо… Я не певний…

— Вона була з ним, коли трапилося це нещастя?

— Не знаю…

— Як це сталося?

— Я не можу вам сказати. Мене там не було.

— А де ви були?

— В ліжку…

— А Аннеке?

— В своєму ліжку…

— Котра була година?

Він зробив кислу гримасу, але все-таки відповів:

— Йшла третя година ночі.

— Віллемс часто повертався додому так пізно?

— В Парижі — часто… Через цю шльондру…

— Що ж усе-таки сталося?

— Я вам сказав… Він упав.

— Переходячи по трапу?

— Очевидно.

— Це було влітку?

— Скоріше взимку… В грудні.

— Ви почули, як він упав?

— Я почув, як щось ударилось об баржу.

— А крики?

— Він не кричав…

— Ви кинулися йому на допомогу?

— Певна річ…

— Навіть не одягаючись?

— Я натяг штани…

— Аннеке теж чула?

— Не все… Вона прокинулася, коли я вже піднявся на палубу…

— Коли підіймалися чи коли вже були на палубі?

В погляді Йєфа блиснуло щось дуже схоже на ненависть.

— Запитайте в неї самі… Невже я можу все пам'ятати?

— І ви побачили Віллемса у воді?

— Нічого я не побачив… Я лише почув, що там щось плюхкається…

— Він не вмів плавати?

— Умів… Тільки, мабуть, не міг…

— І ви одразу скочили в шлюпку?.. Як і в понеділок?

— Еге ж, мосю, а то ж як

— Вам пощастило витягти його з води?

— Не одразу, хвилин за десять… Щоразу тільки я до нього доторкався, він зникав у воді…

— Аннеке була на палубі?

— Еге ж, мосю…

— Отже, коли ви його витягли, він уже був мертвий?

— Тоді я ще не знав, мертвий він чи живий… Але обличчя в нього вже посиніло…

— Ви викликали лікаря чи поліцію?

— Авжеж, мосю… У вас ще є запитання?

— Де це сталося?

— Я ж вам сказав — у Парижі!

— А точніше?

— Ми тоді привезли партію червоного вина з Леаконе і розвантажували його в Парижі на набережній Рапе…

На обличчі Мегре не відбилося ні подиву, ні вдоволення. Але з його пліч немов спала гора, нервове напруження минуло, і він одразу став найдобродушнішим із людей.

— Тепер, здається, все… Отже, Віллемс утопився однієї грудневої ночі біля набережної Рапе, в той час, як ви та його дочка спали на баржі, кожне у своєму ліжку… Правильно?

Йєф мовчки закліпав очима.

— А приблизно за місяць ви з Аннеке одружилися…

— Адже незручно жити удвох на баржі і бути неодруженими…

— А коли саме ви запросили брата?

— Одразу… За два чи три дні…

— Після одруження?

— Ні, після похорону…

Сонце вже сховалося за червоними дахами, але було ще видно, хоча світло здавалося якимось примарним, тривожним. Хуберт нерухомо, в задумі, стояв біля штурвала.

— Я гадаю, ви нічого не знаєте? — звернувся до нього Мегре.

— Про що?

— Про те, що сталося в понеділок?

— Я був на танцях на вулиці Лапп.

— А про смерть Віллемса?

— Лише з телеграми…

— Тепер уже все? — втрутився Йєф ван Хутте. — З вашого дозволу, можна пообідати?

Дуже спокійно, немов між іншим, Мегре відповів:

— Боюсь, що ні…

Здавалось, вибухнула бомба. Хуберт рвучко повернувся і глянув не на комісара, а на брата. В погляді Йєфа спалахнула неприхована лють.

— Дозвольте запитати, чому я не можу пообідати?

— Тому, що я хочу забрати вас до Парижа.

— Ви не маєте права цього робити!

— За годину в мене буде письмовий дозвіл за підписок судового слідчого…

— А чому, скажіть на милість?

— Щоб продовжити нашу розмову…

— Я сказав усе, що знав…

— … А також для того, щоб звести вас з бродягою, якого ви витягли з води…

Йєф кинув відчайдушний погляд на брата, немов звав його на поміч.

— Як ти гадаєш, Хуберт, комісар має право?

Та Хуберт мовчав.

— Ви хочете всунути мене в вашу чортопхайку? — Він показав рукою на набережну, де поряд із машиною стояв Нев'є. — А коли я зможу сюди повернутися?

— Можливо, завтра…

— А якщо не завтра?

— Тоді значно пізніше… А може, й ніколи.

— Що? Що ви сказали?

Йєф раптом стиснув кулаки, і комісарові здалося, що він от-от кинеться на нього.

— А як же моя жінка?.. А дитина?.. Що це ви собі надумали? Та знайте — я повідомлю консула…

— Це ваше право.

— Ви глузуєте з мене, чи як?

Йому досі не вірилося.

— Та хіба ж можна ні сіло ні впало вриватися на чуже судно і арештовувати людину, яка не зробила нічого лихого?

— Вас ще ніхто не заарештовує.

— А як же це тоді назвати?

— Я везу вас до Парижа, щоб звести віч-на-віч з нетранспортабельним хворим.

— Та що це вам дасть, якщо я його навіть не знаю? Я лише витяг його з води, бо він гукав на поміч… Коли б, знаття…

З'явилася Аннеке і щось запитала в нього. Він відповів їй досить багатослівно. Тоді вона оглянула по черзі трьох чоловіків і знову звернулася до Йєфа. Мегре міг закластися, що вона радила йому не сперечатися і йти, куди кажуть.

— А де я ночуватиму?

— Не турбуйтеся, в Сюрте вам дадуть ліжко.

— Цебто у в'язниці?

— Ні, в карному розшуці.

— Ви дозволите мені переодягтися?

Комісар не заперечував, і Йєф з жінкою зникли в каюті. Залишившись віч-на-віч з комісаром, Хуберт мовчав, розглядаючи машини та перехожих на набережній. Мегре теж не хотілося розмовляти. Він страшенно втомився після цього допиту, який провадив навпомацки, не раз втрачаючи всяку надію добратися до правди.

— Не звертайте уваги на його грубощі, — першим порушив мовчанку Хуберт. — В Йєфа гаряча голова, але він славний хлопчина…

— Віллемс знав про його стосунки з Аннеке?

— На баржі не дуже сховаєшся…

— Ви гадаєте, що він не заперечував би проти шлюбу?

— Не знаю, я там не був…

— І ви вірите, що він справді упав у воду, послизнувшись на трапі?

— Таке часто трапляється… До того ж він був п'яний.

В рубці явно про щось сперечалися: в голосі Аннеке чулися благальні інтонації, в вигуках Йєфа тремтіла лють. Невже він знову відмовлявся їхати з комісаром?

Жінка, видно, перемогла. Коли Йєф з'явився на палубі, його засмагле обличчя було чисто виголене, волосся старанно зачесане і

блищало від бреоліну. Біла сорочка, темно-синій, майже новий костюм, смугаста краватка, чорні туфлі — все виглядало так, неначе він зібрався до церкви на недільну месу.

Не дивлячись на Мегре, він підійшов до брата і з хвилину розмовляв з ним про щось по-фламандськи. Потім зійшов на берег і попрямував до машини.

Комісар відчинив дверцята, і Нев'є з подивом витріщився на них.

— Куди ми їдемо, патроне?

— На набережну Орфевр.

Вже сутеніло, і незабаром довелося вмикати фари. Жовті промені фар виривали з темряви то купки дерев, то невеличкі сільські будинки, аж поки не розтанули в сірій імлі передмістя.

Сидячи в кутку, Мегре палив люльку і за всю дорогу не зронив жодного слова. Йєф ван Хутте теж мовчав, і, заінтригований цією незвичною тишею, інспектор Нев'є нарешті наважився запитати:

— Вас можна поздоровити з успіхом, патроне?

Не дістався відповіді, він перестав сушити собі голову і піддав газу.

Коли вони в'їздили на подвір'я Палацу правосуддя, була вже восьма година вечора. Лише в кількох вікнах горіло світло, але старий розсильний Жозеф був на своєму посту.

В інспекторській двоє чергових грали в шахи, Ляпуент щось вистукував на машинці.

— Подзвони, щоб принесли бутерброди та пива…

— На скількох осіб?

— На двох… Ні, на трьох, ти теж мені будеш потрібен. Ти зараз вільний?

— Так, патроне…

В кабінеті комісара при електричному світлі фламандець здавався ще вищим, худішим, засмаглішим.

— Можете сісти, громадянине ван Хутте…

Йєф насупився: таке звертання не віщувало нічого доброго.

— Зараз нам принесуть бутерброди…

— А коли я зможу побачитися з консулом?

— Завтра вранці…

Він сів до столу і набрав свій домашній номер телефону.

— Вечеряй сьогодні сама… Ні… Чекати не треба… Можливо, до ранку…

Очевидно, їй кортіло поставити йому безліч запитань, але вона обмежилася лише одним:

— Він часом не помер?

— Ні…

Вона навіть не поцікавилася, чи не затримав він кого-небудь. Те, що він відмовився від вечері і навіть не знав, коли саме повернеться додому, означало, що вже йде або скоро почнеться допит, який може тривати до ранку.

— На добраніч...

Він стомлено глянув на Йєфа.

— Я ж просив вас сісти...

Його вже дратував цей незграбний велетень, що стовбичив посеред кабінету.

— А якщо я не хочу сидіти? Адже це моє право. Хочу — стою, хочу — сиджу, вірно я кажу?

У відповідь Мегре тільки зітхнув. За хвилину почувся стукіт у двері. Офіціант із ресторанчика "Дофін" приніс пиво та бутерброди.

7

У цих ночей, що у восьми випадках із десяти незмінно закінчувалися цілковитим зізнанням злочинців, вже були свої правила, свої традиції, немов у театральних вистав, зіграних по кількасот разів. Чергові інспектори одразу здогадалися, що має відбутися, так само, як і хлопчина із ресторану "Дофін", який приніс бутерброди. Поганий настрій запального фламандця аж ніяк не означився на його апетиті. Він в одну мить проковтнув чималий окраєць хліба з шинкою і, скоса зиркнувши на Метре, вилив просто в горлянку цілу пляшку пива.

На зло присутнім чи, можливо, з почуття протесту він їв зумисне неохайно, гучно плямкав ротом і випльовував просто на підлогу тверді хрящики, так немов стояв у себе на палубі, а навкруги була вода.

З удавано благодушним виразом комісар нібито спокійно стежив за провокаційними витівками розлюченого Йєфа і не перешкоджав йому кидатися по кімнаті, подібно до дикого звіра в клітці.

Найважче і найризикованіше в будь-якому дізнанні — це правильно вибрати момент, коли можна іти ва-банк. Тут немає раз і назавжди встановлених правил. Це навіть не залежить від того, у кого в дану мить більше козирів. Все визначає особиста інтуїція, особистий нюх.

Йому не раз траплялося починати атаку, не маючи ніяких переконливих фактів, і досягти перемоги за кілька годин. А часом, навпаки, маючи на руках усі докази і дюжину свідків, він марно морочився цілу ніч.

Багато також важило знайти правильний тон, різний у кожному окремому випадку, і от саме про те, який тон йому обрати за даних обставин, думав зараз комісар, закінчуючи свою вечерю.

— Може, хочете ще пару бутербродів?

— Єдине, чого я хочу, — це бути якнайшвидше на своїй баржі поруч із своєю жінкою!

Йому, видно, вже набридло кидатися по кімнаті. Він сів. Так, батогом тут нічого не доб'єшся, думав Мегре. Тут потрібен пряник. Треба почати лагідно, без звинувачень та погроз, дати йому виговоритися, не ловлячи на слові, не звертаючи уваги на дрібні суперечності та помилки, пригати його пильність, завести в пастку, а потім скінчити все з одного удару. У них, в Сюрте, це називалося "співати котка".

Мегре дав якесь розпорядження Ляпуентові, той вийшов і вони залишилися вдвох.

— Послухайте, ван Хутте...

— Я вас уже слухаю не першу годину, вірно я кажу?

— Коли б ви були щирі зі мною з самого початку, наша розмова давно скінчилася б.

— Ви, може, вважаєте мене брехуном?

— Навпаки, я певен, що ви кажете правду, та тільки не всю правду… Чогось ви тут не договорюєте!

— А що, коли б я поліз до вас з розпитами про вашу жінку та дітей?

— У вас, видно, було тяжке дитинство… Ваша мати не приділяла вам належної уваги.

— Тепер уже добралися й до моєї матері? То ж знайте, моя мати померла, царство їй небесне, коли мені було всього п'ять років. Це була на рідкість порядна жінка, мосю, святіша за святих, і якщо вона зараз дивиться на мене звідти…

Мегре слухав з поважним виглядом, нічим не виказуючи нетерплячки.

— А ваш батько не оженився вдруге?

— Батько — то інша річ… Він багато пив.

— У якому віці ви перейшли на власний хліб?

— Я вже вам казав… Я працюю з тринадцяти років…

— У вас є брати, крім Хуберта? Або сестри?

— Є сестра. Що далі?

— Нічого… Просто ми знайомимося…

— В такому разі для кращого знайомства я теж маю право дещо у вас запитати.

— Авжеж… Я не заперечую.

— Ви кажете так, бо сидите в себе в кабінеті… Тут ви — і цар, і бог!

Мегре з самого початку знав, що допит буде складний і довгий, бо Йєф ван Хутте не відзначався великим розумом. З дурнями завжди більше клопоту: вони опираються, відмовляються відповідати, не вагаючись заперечують те, що допіру самі ж визнали — і аніскілечки не бентежаться, коли їх тицяють носом у ці суперечності.

Коли ж запідозрений розумний, то досить намацати одну прогалину в його аргументації, в його системі оборони, щоб він "розколовся".

— Бачу, вам довелося звідати, почім ківш лиха…

Тяжкий скісний погляд, сповнений недовіри.

— Хто не лінується, той завжди заробить собі на шмат хліба.

— І все-таки, я уявляю, як вам довелося гнути спину на ваших хазяїв… А одного дня ви здибали старого Віллемса, такого ж п'яницю, як і ваш батько…

Йєф насторожено зиркнув на нього, неначе тварина, що чує небезпеку, але не знає, звідки чекати нападу.

— Я певний, що коли б не Аннеке, ви б не залишилися і на "Чорному лебеді" і одразу перейшли б на іншу баржу…

— Пані Віллемс була добра людина…

— Не те, що її чванькуватий та грубий чоловік?

— Звідки ви взяли, що він був чванькуватий?

— А хіба ж не правда?

— Він був бос, хазяїн, і хотів, щоб усі про це пам'ятали.

— Я певен, що коли б пані Віллемс була жива, вона не заперечувала б проти вашого шлюбу з Аннеке…

Можливо, Йєф не був надто розумний, але нюх він мав звірячий. Мегре відчув, що на цей раз він трохи поспішив.

— А ви, я бачу, великий майстер на вигадки! Мені теж можна вигадувати історії?

— Я нічогісінько не вигадую. Таким мені уявляється ваше життя. Можливо, я й помилився…

— Ще одна така помилка — і я опинюся в тюрмі!.. Красненько вам дякую!

— Та вислухайте ж мене до кінця!.. Так от, у вас було важке дитинство… В той час, як ваші однолітки бавилися чи ходили до школи, ви вже змушені були працювати нагрівні з дорослими… І от ви зустрічаєте Аннеке… Вона ставиться до вас так, як ніхто досі не ставився… Вона дивиться на вас не як на наймита, що його кожен може

скривдити, а як на живу істоту, як на людину… Природно, ви закохуєтеся в неї… І коли б її мати була жива, то вона стільки сприяла б вашому щастю…

Ну, слава богу! Йєф ван Хутте нарешті сів, щоправда, лише на бильце крісла, але й це вже було досягнення!

— Ну, ну, а що потім?! Ну й вигадник!

— Та, на жаль, пані Віллемс помирає… Ви залишаєтесь на баржі втрьох — з її чоловіком та Аннеке… Гарний молодий хлопець, гарна молода дівчина… і цілісінькі дні разом! Б'юсь навзаклад, що старий Віллемс стежив за вами!

— Це ви так гадаєте…

— Він був власник чудової баржі, багатий хазяїн і, звичайно, не хотів оддати свою доньку за якогось голодранця. Увечері, коли він напивався, од нього можна було чекати будь-яких грубощів…

Мегре знову став обережний, і його погляд немов прикипів до очей Йєфа.

— Ви гадаєте, що я дозволив би будь-кому підняти на мене руку?

— Я певен, що ні… Але він піднімав руку не на вас, а на свою доньку… Було б дивно, коли б він вас ні разу не застав…

А зараз краще було трохи помовчати. Запала гнітюча тиша. Метре легенько посмоктував свою люльку.

— Допіру я дізнався од вас про одну вельми цікаву подробицю… Найчастіше Віллемс сходив на берег і напивався в Парижі, бо тут у нього

була подруга, яка теж любила випити… В інших портах він пив просто на баржі або в найближчій забігайлівці. І, як усі, хто повинен вставати до схід сонця, він повертався й лягав спати рано, надто рано… І тільки в Парижі ви могли цілий вечір залишатися вдвох з Аннеке…

В коридорі почулися кроки, голоси. До кабінету зазирнув Ляпуент.

— Готово, патроне…

— Зажди хвилинку…

І в сизому від тютюнового диму повітрі знову залунав "коток".

— Цілком можливо, що, повернувшись якось додому трохи раніше, ніж звичайно, він застав дочку у ваших обіймах. Певна річ, старий розгнівався, а в гніві він був страшний… Можливо, він показав вам на двері: "Іди, хлопче, куди бачиш…" Можливо, вдарив доньку…

— Це все ваші вигадки, — глузливо кинув Йєф.

— На вашому місці саме цієї вигадки я й дотримувався б… Бо тоді смерть Віллемса — майже нещасливий випадок…

— Це й був нещасливий випадок!

— Я сказав "майже"… Я навіть не кажу, що ви допомогли йому звалитися у воду… Адже він був п'яний, він хитався… Тієї ночі дощило? От бачите!.. Виходить, трап був до того ж слизький… Ваша провина в тому, що ви одразу ж не кинулися йому на поміч… Вона була б більша, коли б ви самі його штовхнули. Але це сталося два роки тому, і в поліцейському протоколі говориться не про вбивство, а про нещасний випадок…

— Чого ж тоді ви так силкуєтеся накинути це на мій карк?

— Я лише силкуюся розібратися… Уявімо тепер, що хтось був у цей час на березі і бачив, як ви штовхнули Віллемса в воду… Адже він міг посвідчити, що ви не одразу вскочили в шлюпку, а довгенько стояли на палубі, чекаючи, поки хазяїн захлинеться… І справді, чого ви мали перешкоджати його смерті?

— А Аннеке? Що ж, по-вашому, вона спокійно дивилася, як гине її батько?

— В такий пізній час вона могла вже спати… В усякому разі, чоловік, який вас бачив, бо ночував тоді під мостом Берсі, нічого не сказав поліції… Бродяги не люблять втручатися в чужі справи. Вони інакше дивляться на світ і в них свої уявлення про справедливість… Таким чином, невдовзі ви могли одружитися з Аннеке, і, оскільки на баржі одному впоратися важко, ви викликали брата… Нарешті ви були щасливі… Ваша мрія збулася — ви теж стали хазяїном, "босом", як ви кажете… У вас тепер була власна баржа, власний капітал… Відтоді ви ще не раз зупинялися в Парижі, але, я певен, ви більш ніколи не ошвартувалися біля мосту Берсі…

— Неправда, мосю… Я стояв там відтоді принаймні тричі.

— Авжеж! Після того, як переконалися, що бродяга там більш не ночує… Бродяги не люблять засиджуватися на одному місці. І от під мостом Марі ви впізнаєте свого старого знайомого… А він вас… І от я думаю…

Він удав, буцімто його осяйнула нова ідея.

— Що ви думаєте?

— Я думаю, чи не помітили ви його часом на набережній Рапе, коли Віллемса витягли з води… Авжеж! Ви не могли його не помітити… Він підійшов, але нічого не сказав… І от минулого понеділка, коли ви угледіли його на березі, вам здалося, що він міг пробовкатися про вашу справу… Не виключено, що він погрожував це зробити…

Комісар не йняв у це віри — це було так несхоже на Професора! Але в цю мить така версія була йому конче необхідна.

— І вам стало страшно… Що, як він і справді заговорить? І тоді ви подумали, що цього небажаного свідка можна легко позбутися… Майже у той самий спосіб, що й старого Віллемса…

— Виходить, це я кинув його у воду, чи як?

— Скажімо, штовхнули…

Йєф знову звівся на ноги, але зараз вигляд у нього спокійний, навіть рішучий.

— Ні, мосю, ви ніколи не присилуєте мене в цьому признатися. Все це брехня!

— Можливо, я в чомусь помилився. Скажіть…

— Я вже сказав.

— Що?

— Це записано чорним по білому у вашому протоколі.

— Ви сказали, що десь опівночі почули шум?

— Якщо сказав, значить, так воно й було.

— Ви також сказали, що двоє чоловіків — один із них у світлому плащі — вибігли в цей час з-під мосту в напрямку до червоної машини…

— Саме так, червоної…

— Отже, вони пробігли повз вашу баржу?

Ван Хутте навіть оком не повів. Мегре підвівся й відчинив двері.

— Заходьте, панове!

На порозі з'явилися страховий агент та його заїкуватий друг, що їх привіз Ляпуент, одірвавши від партії в белот. На Гійо був той самий плащ, що й у понеділок.

— Це вони приїздили в червоній машині?

— Не знаю… Одна річ бачити людей на темній набережній, інша — в кабінеті…

— Вони цілком відповідають тому, як ви їх змалювали.

Йєф невиразно мотнув головою.

— Вони справді були того вечора в порту Селестен. Месьє Гійо, скажіть, що ви там робили?

— Ми з'їхали по спуску до самого берега…

— А далеко цей спуск від мосту?

— Метрів за сто з гаком...

— Внизу ви зупинили машину?

— Еге ж, месьє.

— А далі?

— Далі ми вийшли з машини, підійшли до багажника й дістали собаку.

— Він був важкий?

— Ого! Важчий за мене — сімдесят два кіло! Місяців зо два тому я зважував його у м'ясника.

— Біля набережної стояла на причалі баржа?

— Так.

— Отже, ви взяли свій лантух і понесли його до мосту Марі?

Ардуен роззявив був рота, щоб заперечити, але тут, на щастя, його випередив страховий агент.

— Чого б це ми йшли до мосту Марі?

— Спитайте ось у цього добродія.

— Він бачив, як ми йшли до мосту?

— Ні, але він бачив, як ви повертались звідти повз його баржу.

Друзі перезирнулися.

— Як же ми могли повертатися повз його баржу, якщо ми кинули лантух у воду, не доходячи до баржі?

— Ви чуєте, Йєф?

— Я вже чув ваші вигадки, тепер послухаю їхні вигадки… Прийде ще хтось — почуємо нові вигадки… Тільки не знаю, при чому тут я?

— Котра була година, месьє Гійо?

Тут Ардуен вирішив узяти реванш за тривалу мовчанку.

— Пі… пі…

— Пів на дванадцяту, — договорив Гійо. — За двадцять до дванадцятої ми вже сиділи в кафе на вулиці Тюрен.

— Зараз ви приїхали машиною? Червоний "Пежо"?

— Так, у мене машина червоного кольору, "Пежо чотириста три".

— І в номерному знаку є дві дев'ятки?

— Сім тисяч дев'ятсот сорок дев'ять, Л-Ф сімдесят п'ять. Якщо вам потрібні права…

— Пане ван Хутте, ви не бажаєте спуститися до двору й опізнати машину?

— Я бажаю, щоб мене одвезли до моєї родини.

— Як ви можете пояснити ці розбіжності в свідченнях?

— Пояснювати — ваша справа. Не моя.

— Ви знаєте, в чому ваша помилка?

— Моя помилка в тому, що я витяг із води цього голодранця.

— Ви робили це не з власної волі.

— Як це не з власної? Виходить, я лунатик! Як же інакше я міг би…

— Ви просто були змушені це зробити!.. Адже він кричав! Віллемс — той був спокійніший: од холодної води його, видно, схопили корчі… А тут вам не пощастило, хоча із обережності ви спочатку оглушили Професора… Ви були впевнені, що він мертвий і, в кожному разі, вже не вибереться з води… Уявляю, як вас засмутили його зойки! Тим більше, що їх почув ваш сусіда з "Пуату". Він бачив вас на палубу баржі, і ви знали, що він вас бачив… То ви й заходилися рятувати свою жертву…

Йєф лише стенув плечима.

— Ваша помилка в тому, що, рятуючи власну шкуру, ви хотіли кинути тінь на інших — і заплуталися в брехні!

Страховий агент та його друг, вражені цим монологом, спантеличено лупали очима. Тільки тепер вони второпали, що тут на карту поставлено життя людини.

— Неправда, що об одинадцятій тридцять ви длубалися в моторі… Ні! Коли б ви були в трюмі, то не побачили червоної машини… А так ви бачили все, навіть те, як вони кидали у воду собаку… Потім ви вирішили

скористатись з цього, щоб обдурити поліцію і звести наклеп на чесних людей…

— Кожен може казати, що йому заманеться… Ви вигадували одне, вони вигадують друге…

Мегре знову відчинив двері.

— Зайдіть, месьє Гуле…

Це був орендатор "Пуату", якого теж привіз Ляпуент.

— О котрій годині ви почули крики на річці?

— Приблизно опівночі…

— А точніше?

— Не скажу…

— Ну, все-таки, як ви гадаєте, вже було пів на дванадцяту?

— Було більше… Коли все скінчилося, тобто коли потерпілого знесли на берег, було пів на першу, це може підтвердити поліцай… По-моєму, він записав час у себе в блокноті… А тривало все це щонайбільше хвилин тридцять…

— Ну, що ви на це скажете, ван Хутте?

— Я вже своє сказав.

Це не порушувало усталених традицій. Інколи за ніч змінялося до чотирьох поліцаїв, які ставили запідозреному приблизно однакові

запитання, але кожен під іншим кутом зору, намагаючись таким чином подолати його опір.

— Алло! Комутатор? З'єднайте мене з пані Мегре…

Вона ще не лягала.

— Можеш на мене не чекати…

— Я відчуваю, як ти втомився… Що, важко?

І справді настрій у Мегре був досить пригнічений.

— Він усе заперечує, навіть цілком очевидні речі… Це найупертіший негідник, якого я будь-коли знав.

— А як Професор?

— Зараз я дізнаюся…

За хвилину він розмовляв з черговою сестрою хірургічного відділу.

— Спить… Ні, він не мучиться… Так, оглядав після обійду… Вважає, що все гаразд, за його життя можна не турбуватися.

— Він уже говорить?

— Перед сном попросив у мене води.

— І нічого більше не казав?

— Ні. Прийняв таблетки і заснув.

Мегре поклав трубку й хвилин із тридцять у задумі ходив по коридору, слухаючи, як бубонить за дверима Ляпуент. Що ж, хай хлопчина понюхає пороху! Потім він вирішив повернутися до себе. Йєф ван Хутте сидів на стільці, поклавши на коліна свої величезні ручиська. Вигляд у нього був насмішкуватий. З виразу інспекторового обличчя Мегре зрозумів, що й той нічого не домігся.

— Ну, це ще довго триватиме? — запитав фламандець, коли комісар сів на своє місце. — Не забувайте, що ви обіцяли запросити сюди консула. Я розкажу йому про всі ваші витівки, і завтра про це заговорять усі бельгійські газети.

— Послухайте, ван Хутте...

— На біса мені вас слухати, коли я наперед знаю все, що ви скажете?

Він показав пальцем на Ляпуента.

— Теж мені допитувач!.. Скільки їх там у вас? П'ять, десять? Вони теж будуть мене допитувати?

— Можливо...

— Навіщо марнувати час? Нічого нового я вам не скажу...

— Але ж у ваших свідченнях багато суперечностей...

— Ну то й що?.. Коли б ви були на моєму місці, у вас їх було б не менше.

— Ви чули, що казали свідки?

— Свідки казали одне, я кажу друге… Але це ще не означає, що я брешу… Поспитайте в будь-кого про Йєфа ван Хутте, і ви не почуєте жодного лихого слова…

І Мегре починав усе спочатку, випробовував нові ходи… Йому пригадався випадок, коли шістнадцять годин підряд він допитував іншого злочинця, не менш затятого, поки той нарешті "розколовся" саме в ту хвилину, коли Мегре вже хотів був махнути на нього рукою.

Це була одна з найвиснажливіших ночей. Він двічі віддавав своє місце Ляпуентові і сам виходив до інспекторської, щоб хоч трохи перепочити. Вже було з'їдено всі бутерброди, випито все пиво, вже спорожніли всі приміщення Палацу правосуддя, вже в коридорах зашаруділи віниками прибиральниці, а вони все ще продовжували свою жорстоку гру.

— Ви не могли бачити, як ті двоє проходили повз вашу баржу…

— Річ у тім, що я там був, а вас там не було…

— Ви чули, що вони сказали…

— А ви чули, що я сказав…

— Зауважте, що я не звинувачую вас в умисному злочині…

— Цебто як?

— Я не кажу, що ви заздалегідь вирішили його вбити.

— Кого? Віллемса чи того типа, що я витяг із води? Адже їх уже двоє. А завтра стане троє, четверо, п'ятеро… Хіба ж вам важко накинути ще кілька?

О третій годині ночі вкрай знесилений Мегре вирішив припинити допит. На цей раз спасував він, а не допитуваний.

— Ну, на сьогодні досить, — буркнув Мегре, підводячись.

— Отже, ви відпускаєте мене до жінки?

— Ні… Ви спатимете в нас на розкладушці… Інспекторе, відведіть його!

Поки Ляпуент вів фламандця довгими коридорами Сюрте, комісар, заклавши руки в кишені, спустився сходами і спроквола подався безлюдними вулицями додому. Лише біля Шатле йому пощастило спіймати таксі.

— Це ти? — запитала спросоння пані Мегре, коли він навшпиньках зайшов до спальні.

Так, наче це міг бути хтось інший!

— Котра година?

— Четверта…

— Він признався?

— Ні…

— Ти гадаєш, це він?

— Я певен цього!

— І ти його відпустив?

— Ще ні.

— Ти їсти будеш?

Ні, він не хотів їсти, але, підійшовши до буфета, наточив собі повну чарку коньяку. Потім роздягнувся й ліг, та ще довго не міг склепити очей.

Клятий фламандець! Такого не скоро забудеш!

8

Того ранку його супроводжував Торанс, бо Ляпуент ще не одіспався після свого нічного чергування на набережній Орфевр. Перед виходом з управління Мегре мав досить довгу телефонну розмову з професором Маньєном.

— Я певний, що з учорашнього вечора він при цілковитій свідомості, — заявив той. — Тільки, прошу вас, не дуже його втомлюйте. Не забувайте, що це був для нього сильний удар і потрібно буде кілька тижнів, щоб він прийшов до норми.

Вони неквапливо прямували уздовж залитої сонцем набережної, і збоку могло здатися, що це троє друзів, які вийшли на ранкову прогулянку, скориставшися з гарної погоди.

Йєф ван Хутте, що йшов посередині, був неголений, бо не мав бритви, і його русява щетина вилискувала на сонці. Вони звернули до кафе навпроти Палацу правосуддя, щоб випити по чашці кави. Їх не міг не вразити апетит фламандця, який спокійнісінько проковтнув одне за одним понад півдюжини тістечок.

Він, очевидно, гадав, що його ведуть до моста Марі, щоб відтворити на місці нічну пригоду, і здивовано звів брови, коли поліцаї зупинилися

перед сірим будинком лікарні. Мегре не помітив на його обличчі жодних ознак занепокоєння.

— Дозвольте зайти? — звернувся він до старшої сестри.

Та пильно оглянула довготелесого фламандця і мовчки знизала плечима. Все це виходило за межі її розуміння — отож і не варто сушити собі голову.

Що ж до комісара, то для нього це була остання надія. Він перший увійшов до палати і, супроводжуваний, як і напередодні, поглядами хворих, попрямував до Професорового ліжка. За ним, частково затулений його огрядною постаттю, йшов ван Хутте, далі — Торанс.

Професор стрів Мегре апатичним поглядом, потім так само байдуже глянув на фламандця.

Той теж нічим не виказував свого хвилювання і, здавалося, терпляче очікував кінця цієї не зрозумілої для нього процедури. Сподіваної реакції не було.

— Підійдіть ближче, Йєф…

— Що вам од мене ще потрібно?

— Підійдіть сюди!

— Гаразд… А далі?

— Ви його впізнаєте?.

— Це він тонув, вірно я кажу? Тільки тоді в нього була борода.

— Однак ви його впізнаєте?

— Авжеж…

Затамувавши подих, Мегре вп'явся очима в обличчя бродяги, який знову спокійно подивився на нього і перевів погляд на фламандця.

Комісар міг би заприсягтися, що Келлер вагається. Минуло кілька хвилин, перш ніж мюлузький лікар опанував себе і знову спокійно глянув йому у вічі.

— А ви його впізнаєте?

Ледь помітна усмішка осяйнула його обличчя, в очах па мить спалахнули лукаві іскорки.

— Ні… — тихо проказав він, ледь ворухнувши губами.

Комісар відчув, як у ньому заклекотала безсила лють.

Тепер він був певний, що бродяга твердо вирішив мовчати.

— Це один із тих добродіїв, що витягли вас із води…

— Дякую, — ледь чутно промовив бродяга.

— І той самий, що розбив вам голову і потім кинув у воду…

Пауза. Професор застиг, жили самі очі.

— Отже, ви його й досі не впізнали?

Він розмовляв пошепки, але в палаті запала така тиша, що його, безперечно, чули хворі у протилежному кутку.

— Ви не хочете говорити?

Келлер не ворухнувся.

— Але ви здогадуєтесь, чому він на вас напав?

У його очах з'явився вираз подиву, змішаного з цікавістю. Він явно не сподівався, що комісар може щось про це знати.

— Це сталося два роки тому, коли ви ще ночували під мостом Берсі… Якось у грудні… Ви мене чуєте?

Той ледве помітно кивнув головою.

— Якось у грудні, серед ночі, ви стали свідком пригоди, в якій брав участь цей тип.

Келлер, здавалося, міркував, як йому повестися.

— Тієї ночі, — провадив далі Метре, — у воду штовхнули іншу людину, хазяїна баржі, поблизу якої ви ночували. Тільки його вже не витягли живим…

На обличчі хворого не здригнувся жодний м'яз.

— А зустрівши вас у понеділок на набережній Селестен, вбивця злякався, що ви заговорите…

Бродяга ворухнув головою. Його погляд зупинився на Йєфі ван Хутте. В ньому не було ні ненависті, ні докору, сама тільки цікавість.

Мегре зрозумів, що від бродяги він нічого більше не доб'ється, і коли старша сестра нагадала, що їхній час скінчився, він слухняно почвалав до виходу.

— Ну, що, далеко заїхали, комісаре?

Клятий фламандець мав рацію. В цій грі він переміг.

— Як бачите, я теж умію вигадувати казки…

— Замовч, падлюко! — з серцем кинув комісар і, обернувшись до Торанса, наказав: — Одведи його до Сюрте і чекай на мене.

Судовий слідчий Дансіже зустрів комісара на порозі свого кабінету і негайно подзвонив помічникові прокурора. Той не примусив довго чекати, і за кілька хвилин комісар почав свою розповідь, не пропускаючи жодної деталі. Його слухали уважно, слідчий весь час щось занотовував олівцем.

— Але ж у нас немає проти нього жодного доказу, — зітхнув він, коли комісар скінчив.

— Доказів справді немає…

— Хіба що час не сходиться… Але ж ви розумієте, будь-який досвідчений адвокат зведе цей аргумент до нуля…

— Знаю…

— Ви, може, сподіваєтеся добути визнання?

— На жаль, ні, — зітхнув комісар.

— Ви гадаєте, що бродяга мовчатиме й далі?

— Я певен цього.

— А як ви пояснюєте його позицію?

Це було важко зрозуміти людям, таким далеким від життєвої філософії тих, що ночують під мостами.

— Справді, дуже дивна позиція, — втрутився Паррен. — Адже він мало не віддав богові душу. На мій погляд, він мусив би…

На погляд помічника генерального прокурора, який мешкав у фешенебельних апартаментах в центрі Парижа з жінкою та дітьми, влаштовував партії в бридж по суботах, плазував перед начальниками і не помічав тих, хто стояв бодай на щабель нижче за нього, "бродяга, безперечно, мусив би поводитися інакше…".

Та у самого бродяги погляд був трохи інший.

— Все-таки є правосуддя…

Ще б пак! Але ті, що тулилися попід мостами в зимові ночі, марно силкуючись сховатися від морозу за купою старих газет, ті мали свою думку про правосуддя.

— Ну, а ви, комісаре, ви розумієте його?

Він не хотів казати "авжеж": це було б сприйнято як виклик.

— Річ у тім, що він не відчуває належної пошани до правосуддя… Крім того, він певний, що його життя не зміниться, незалежно від того, що станеться з фламандцем… Навіщо йому зайвий клопіт?

Цікаво, що сказали б вони, коли б довідалися, що колишній лікар Келлер, у якого вже були внуки, завжди носив у кишені скляні кульки, немов десятирічний хлопчисько?

— Він і досі вимагає зустрічі з консулом?

На цей раз запитання стосувалося Йєфа ван Хутте. І, зиркнувши на помічника прокурора, слідчий невпевненим голосом промовив:

— На даному етапі розслідування я, на жаль, не можу підписати ордер на його арешт… До того ж я не певний, що повторний допит дасть будь-які результати…

Що не кажи, йому не можна було відмовити в здоровому глузді!

— Отже…

Отже, як це добре знав Мегре ще до початку розмови, залишалося тільки відпустити фламандця на волю, висловивши свій жаль з приводу прикрого непорозуміння.

— Даруйте, комісаре, але становище таке, що…

— Я розумію…

Попереду було кілька неприємних хвилин. Таке траплялося не вперше, а надто коли він мав справу з людьми не дуже кмітливими.

— Прийміть мої пробачення, панове… — буркнув він, прямуючи до виходу.

— Прийміть мої пробачення, пане ван Хутте, — повторив Мегре у своєму кабінеті. Й уже іншим голосом додав: — А втім, ти розумієш, що я

прошу вибачення лише заради форми. Для мене ти залишаєшся злочинцем, винним у вбивстві твого хазяїна Луї Віллемса та замахові на життя Франсуа Келлера… Можеш іти. Повертайся на баржу, там на тебе вже давно чекає жінка з дитиною. Бувай…

Йєф навіть не образився. Він лише з подивом зиркнув на комісара і простяг свою довгу руку.

— Адже кожен може помилитися, вірно я кажу?

Комісар одвернувся й одійшов до вікна. За кілька хвилин він уже поринув у поточні справи.

Протягом кількох наступних тижнів на столі в комісара з'являлися все нові рапорти, надходили нові свідчення, справа про замах на бродягу обростала новими папірцями, навіть надісланими бельгійською поліцією, але все це не могло нічого змінити.

Настало літо. Вздовж набережних рясно зацвіли каштани. Сена вже давно увійшла в свої береги, і в її рукавах зараз було важко розминутися двом баржам. Вони пропливали цілими караванами, везучи овочі, фрукти, купи шиферу, гори піску, але "Чорного лебедя" поміж ними чомусь не було.

Прогулюючись, Мегре немов ненароком інколи зупинявся під мостом Марі, де знову оселився Професор, і, вийнявши люльку з рота, коротко кидав:

— Живемо?

— Живемо.

— Рана не болить?

— Інколи паморочиться в голові…

Вони уникали будь-яких розмов про фламандця. Професор знав, що Мегре не змирився з поразкою, і Мегре знав, що Професор це знає. Їхні стосунки скидалися на якусь дивну гру.

Вона тривала до того літнього дня, коли комісар уже вкотре зупинився перед житлом бродяги, що саме обідав окрайцем хліба, запиваючи кожен кусень червоним вином.

— Живемо?

— Живемо.

Поблизу на причалі стояла баржа з бельгійським прапорцем, надзвичайно схожа на "Чорного лебедя", але з іншою назвою. Наче змовившись, обидва глянули на. неї.

— Живуть же люди, — зауважив бродяга. І, показуючи на двох малюків, що гралися на палубі, додав — А найкраще — ось цим…

Мегре пильно подивився на нього, відчуваючи, що зараз бродяга скаже щось важливе.

— Складна річ — життя… — провадив той далі. — І жити всім стає дедалі тяжче…

— Вмирати теж нелегко…

— Тому ніхто не має права судити… Люди не винні.

Вони розуміли один одного.

— Спасибі, — просто сказав комісар, тепер йому все було ясно.

— За що?.. Я нічого не сказав.

І голосом фламандця промовив:

— Вірно я кажу?

Він справді нічого не сказав. Він не хотів нікого судити. І відмовлявся бути свідком…

Вдома, скінчивши обід, Мегре раптом запитав у дружини:

— Ти пам'ятаєш історію з бродягою?

— Авжеж… Є новини?

— Я тоді не помилявся…

— Ти заарештував фламандця?

Комісар похитав головою.

— Ні, поки фламандець сам не дасть маху, ніхто його не заарештує… А він маху не дасть.

— Професор признався?

— В певному розумінні, так…

Скоріше очима, ніж словами. Але так чи так, вони зрозуміли один одного, і йому була приємна згадка про той душевний контакт, що на якусь мить встановився між ним та бродягою з-під мосту Марі.